

TÜRKİYE
BAROLAR BİRLİĞİ
İNSAN HAKLARI MERKEZİ

AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE HUKUK ÇALIŞTAYI I-II

Hazırlayanlar

Av. Fikret İlkiz
Prof. Dr. Melek Göregenli
Av. Hasan Fehmi Demir
Av. Gülendám Şan Karabulutlar

MAYIS 2024
ANKARA

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ
İNSAN HAKLARI MERKEZİ

AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE HUKUK ÇALIŞTAYI I-II

Hazırlayanlar

Av. Fikret İlkiz
Prof. Dr. Melek Göregenli
Av. Hasan Fehmi Demir
Av. Gülendám Şan Karabulutlar

Temmuz 2024
ANKARA

Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 435
AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE
HUKUK ÇALIŞTAYI I-II

ISBN: 978-605-7848-98-7

Hazırlayanlar: Av. Fikret İlkiz
Prof. Dr. Melek Göregenli
Av. Hasan Fehmi Demir
Av. Gülendir Şan Karabulutlar

© Türkiye Barolar Birliği
Temmuz 2024, Ankara

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mah. Barış Manço Cad.
Av. Özdemir Özok Sokaęı No: 8
06520 Balgat – ANKARA

Tel: (312) 292 59 00 (pbx)

Faks: 312 286 55 65

www.barobirlik.org.tr

yayin@barobirlik.org.tr

Baskı: ARCS Matbaa
Zübeyde Hanım Mah. Aslanbey Cad.
Tuna Han No: 101/2D İskitler / ANKARA
0 (312) 384 24 01
Sertifika No: 49427

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE HUKUK ÇALIŞTAYI – I (13 Nisan 2023)	11
ÇALIŞMA GRUPLARININ GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ	17
1. GRUP : AFETTE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE DAYANIŞMA:	17
2. GRUP : AFET YÖNETİMİ VE PSİKOLOJİK DESTEK.	21
3. GRUP: AFET VE CEZAİ SORUMLULUK	29
4. GRUP : AFET MEVZUATI KENT PLANLAMASI VE İDARENİN SORUMLULUĞU	35
AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE HUKUK ÇALIŞTAYI – II (17 HAZİRAN 2023)	45
SONUÇ	49

GİRİŞ

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçesi olan iki deprem (Mw 7.8 ve Mw 7.7) başta Kahramanmaraş, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman, Malatya, Osmaniye, Adana, Elazığ ve Hatay illerimiz olmak üzere çok geniş bir alanda (Yaklaşık 110 bin km²) etkili oldu.

Bu depremleri irili ufaklı yüzlerce artçı deprem izledi ve T.C İçişleri Bakanlığı'nın açıklamalarına göre 53 bin 537 insanın ölümüne, 107 bin 213 kişinin yaralanmasına sebebiyet verdi.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının Türkiye Depremleri 2023 Raporuna göre (UNDP 23) depremler dört UNESCO Dünya Miras Alanı ve 8500 adet kültürel varlıkta ciddi hasara neden oldu.

T.C İçişleri Bakanlığı rakamlarına göre depremlerde 38 bin 901 bina yıkıldı. Çöken binalar nedeniyle bölgede 200 milyon ton ve 100 milyon metreküpün üzerinde enkaz biriktiği tahmin edilmektedir (UNDP 23).

Depremlerde kritik alt yapılar çok ciddi hasar gördü veya tamamen çöktü. T.C Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın istatistiklerine göre yılda 218.019 ton tehlikeli atık üretilen bölgede, hasar gören endüstriyel tesislerden doğaya sızan tehlikeli atıklar, insan ve diğer canlı varlıkların sağlığını tehdit eder boyuta ulaştı ve çok ciddi çevre kirliliğine sebebiyet verdi.

Bölgede ekonomik faaliyetler durma noktasına geldi. Başta eğitim, sağlık ve gıda üretimi olmak üzere çok sayıda hizmet çöktü ya da aksadı.

Depremlerin ekonomik maliyetinin yaklaşık 103.6 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakam Türkiye'nin 2023 GSYİH'sının yaklaşık %9'una denk düşmektedir (UNDP 23).

İTÜ 6 Şubat 2023 Depremleri Nihai Raporunda (İTÜ 23), 2021 itibarıyla afet bölgesi ilan edilen illerde nüfusun %65,8'inin alt-orta ve alt gelir grubunda olduğu, bu illere bağlı ilçelerin %63,7'sinin ise Sosyo Ekonomik Gelişme Endeksine göre (SEGE) en düşük iki kategoride yer aldığı belirtilmektedir.

Depremlerin etkilediği bölgede, Suriyeli sığınmacıların en fazla olduğu ikinci il olan Gaziantep (il nüfusuna oranı %17,76), üçüncü il olan Hatay (il nüfusuna oranı %17,51) ve Suriyelilerin il nüfusuna oranla en yoğun olarak yaşadığı Kilis (%37,48) yer almaktadır (İTÜ 23).

Bölgenin sosyoekonomik durumundaki bu dengesizlikler, afet sonrası iyileştirmelerde gözetilmesi gereken “afette adalet” ilkesinin tam olarak pratiğe geçirilememesi, felakete dönüşen afetin sonuçlarının yoksullar, kadınlar, sığınmacılar, mülteciler, çocuklar, yaşlılar ve LGBTI+ bireyler, cezaevi ve bakımevindekiler vb. gibi dezavantajlı kesimler bakımından çok daha ağır hissedilmesine sebebiyet verdi. Bölge nüfusunun %20’sine tekabül eden 3.3 milyon insan bölgeden göç etti (UNDP 23).

Afet sonucunda oluşan büyük yıkım bölgedeki insan hakları sorunlarının daha da ağırlaşmasına yol açmıştır. Adalet hizmetleri neredeyse tamamen durmuş, yer yer güvenlik zafiyeti gözlemlenmiştir. Toplam on ilde (Kahramanmaraş, Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa) Anayasa’nın 119. maddesi ile 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu’nun 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine göre 8 Şubat 2023 tarihinden başlamak üzere 90 gün süreyle olağanüstü hâl ilan edilmiştir.

6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremlerin tam bir felakete dönüşmesi, son derece büyük can ve mal kaybına sebebiyet vermesi, kuşkusuz sadece afetin büyüklüğü, şiddeti veya afet bölgesinin genişliği ile açıklanamaz. Zira afetlere hazırlıklı toplumların benzer büyüklük, şiddet ve genişlikteki depremleri ülkemizdekilerle kıyaslanamayacak ölçüde, olabilecek en az can kaybı ve hasarla atlattıkları herkesçe bilinen bir gerçektir.

Türkiye kentlerinin depreme bağlı olarak yüksek riske sahip olmasının başlıca nedenleri arasında, ekonomik ve siyasi rantın öncelenecek mevcut yerleşim alanlarının yer seçimi kararları ve özellikle son 50 – 60 yıllık hızlı şehirleşme sürecinin beraberinde getirdiği imar ve yapı uygulamaları, imar planlarının hazırlanması ve onaylanması süreçlerindeki yetki ve sorumluluklar, imar affı, imar barışı gibi mühendislik hizmeti almamış sağlıklı ve güvensiz yapı stokunu yasallaştıran düzenlemeler, binaların yaşı, temellerin oturduğu zeminlerin taşıma kapasitelerinin düşük olması, inşaat ve bilimsel kurallara uygun olarak yapılmamış denetimsiz binaları sayılabilir.

Diğer yandan afet öncesi risk tespit ve önleme faaliyetlerindeki zaaf, afet sırasında ve sonrasındaki arama, kurtarma, yardım ve iyi-

leştirme faaliyetlerindeki yetersizlik ve eşgüdüm eksikliği kayıpların katlanarak artmasına sebebiyet vermektedir.

Bütün bu gerçeklerden hareketle her türlü afet riskinin azaltılmasına yönelik olarak “çoklu tehlike” (jeolojik, hidro-meteorolojik, biyolojik, sosyal ve teknolojik) verilerine dayanan “bütünsel risk değerlendirme” anlayışı ile “afete duyarlı planlama” yaklaşımının yaşama geçirilebilmesi, afette en az kaybın, iyileştirme süreçlerinde ise en verimli sonuçların alınabilmesi amacıyla; Türkiye Barolar Birliği’nin öncülüğünde 13 Nisan 2023 tarihinde bir çalıştay gerçekleştirilmiştir (AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE HUKUK ÇALIŞTAYI - I) .

Afet bölgesindeki baroların görevlendirdiği meslektaşlarımızın, değişik disiplinlere mensup, çoğu afet bölgesinde fiilen çalışmış uzman bilim insanlarının katıldığı çalıştayda;

- *“Afete Toplumsal Müdahale ve Dayanışma,*
- *Afet Yönetimi ve Psikolojik Destek,*
- *Cezai Sorumluluk ve Afet,*
- *Afet Mevzuatı, Kent Planlaması ve İdarenin Sorumluluğu”*

başlıklı dört ayrı çalışma grubu oluşturularak, afetlerin felakete dönüşmesinin nedenleri, yarattığı sosyal ve ekonomik yıkım, telafisi imkânsız insan kaybı ve çevresel sorunlar ele alınmış, çözüm önerileri tartışılmıştır.

Afet öncesi, anı ve sonrasının ayrı ayrı ele alınarak bütüncül bir yaklaşımla planlanmasının zorunluluğu gözetilerek, toplumun doğal ve insan eliyle yaratılan tehlikelerin afete neden olmadan veya en az kayıp ve hasarla atlatabilmesinin sağlanması amacıyla; afet olgusunun ülke gündeminde sürekli kılınmasının, somut projelerin ve kalıcı bir örgütlenmenin gerekliliği üzerinde özellikle durulmuştur.

Çalıştayda; afetlere hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinde gerekli toplumsal direnç ve etkinliğin sağlanabilmesi için kamu kurumları, üniversiteler, meslek kuruluşları, demokratik kitle örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarının, afete yol açan tehlike, zarar görülebilirlik ve riskleri bir arada değerlendirecek bütüncül bir yaklaşımla, birlikte ve eşgüdümlü çalışmalarının zorunlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlk çalıştay sonuçlarının yaşama geçirilebilmesi amacıyla Türkiye Barolar Birliği’nin çağırısıyla 17 Haziran 2023 tarihinde bu kez ikinci (AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE HUKUK ÇALIŞTAYI - II) çalıştay toplanmıştır.

Çalıştayda, ülkemizin coğrafi konumu ve jeolojik yapısı itibarıyla afet tehlikesi bakımından dünyanın en riskli bölgelerinden olmasına karşın, afetlerin risk ve sonuçlarına hazırlık yönünden zorunlu kamusal ve toplumsal örgütlenmede son derece yetersiz ve güçsüz olduğu tespitinden hareketle;

- Başlangıçta meslek örgütleri, fakat daha sonra yerel yönetimler ve demokratik kitle örgütlerinin katılımı ile genişleyen,
- Merkezin eşgüdümü ile yerelden genele, aşağıdan yukarıya örgütlenen bir yöntemle,
- Hareket tarzına dair ilkelerin belirlendiği, gönüllülük standartlarına uygun karşılıklı yardım anlaşması, hatta kolektif çalışmanın güven ve moralitesini sağlayacak “politika belgesi”ne dayalı,
- Çokluğu, yerelde mahalle düzeyinde örgütlenmeyi ve bilimselliği esas alan,
- Bölgelerarası doğal yapı (coğrafi, jeolojik, ekolojik, iklim), sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkları dikkate alan,
- Afetler sırasında ve sonrasında toplumun her kesiminin çoklu mağduriyete maruz kalacağı gözetilerek; sadece afete uğramış kesimlerin zarar görebilirliğini/ihtiyaçlarını gözetilen değil, aynı zamanda bütün bir toplumu afete dirençlilik girişimi planlamasına dahil eden/kimseyi dışlamayan bir yaklaşımla,
- Afet öncesi risk önleme ve hazırlık, afet anı ve sonrasında ise müdahale, sağaltım ve yeniden inşa işlevi görecek,
- Edinilen bilgi ve pratiğe ilişkin birikimi toplumsallaştıracak,
- Kurumların oluşturduğu bağımsız bir merkeze sahip bütünleşik bir afetle mücadele (dirençlilik) koordinasyonunun oluşturulması,
- Koordinasyonun başlangıçta bir veya birkaç pilot bölgede ön araştırma/mevcut durum çalışmalarını yerelden başlatarak,
- İki aşamalı bir süreçte, birinci aşamada ulaşılan pilot çalışma sonuçlarının ilgili kurumlarla tartışıldığı bir büyük kongre gerçekleştirilmesi, ikinci aşamada, kongrede varılan sonuç doğrultusunda yerel odalar ve barolara destek sunularak koordinasyon sağlanması ve yetkinin yerele devredilmesi,
- Çok disiplinli bir şekilde veri toplama ağı oluşturulması,
- Toplumla paylaşılacak eğitim çalışmaları ile afetin doğal değil, sosyo-ekonomik/toplumsal ve politik bir sonuç olduğu, yurt-

taşların hem bireysel hem de kentli olmaktan kaynaklanan haklarının yanı sıra, afetle mücadelede hazırlıklı ve dirençli olma sorumluluğu bulunduğunu, halkın afetle mücadelede katılımcı olabilmesi için gerekli afet bilgi, farkındalığın ve gönüllülük kültürünün sağlanması çalışmalarını yapılması gerektiği tespit ve önerileri dile getirilmiştir.

Her iki çalıştaydaki tespit ve çözüm önerileri Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu'nun 9 Kasım 2023 tarihli kararı ile benimsenerek, önerilerin yaşama geçirilmesi için TBB İnsan Hakları Yürütme Kurulu görevlendirilmiştir.

Gerçekleştirilen çalıştaylara katılan kişi ve kurumlar, yapılan tespit ve ulaşılan sonuç ve çözüm önerilerinin yer aldığı raporlar aşağıda sunulmuştur.

AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE HUKUK ÇALIŞTAYI – I (13 Nisan 2023)

KATILANLAR:

- Av. Durdu ALP / Kahramanmaraş Barosu'nu temsilen
- Dr. Artuk ARDIÇOĞLU / Bilkent Üniversitesi, İdare Hukuku
- Av. Mahmut Nedim ARIK / Adıyaman Barosu'nu temsilen
- Av. Eralp ATABEK / TBB Çevre ve Kent Komisyonu Yürütme Kurulu Üyesi
- Dr. Berna AYGÜN / İstanbul Üniversitesi
- Doğan BERMEK / ADO Alevi Düşünce Ocağı Derneği
- Av. Ömer CAVLI / Elazığ Barosu'nu temsilen
- Av. Dr. Serkan CENGİZ / TBB İHM Yürütme Kurulu Üyesi
- Av. Hasan Fehmi DEMİR / TBB İHM Yürütme Kurulu Üyesi
- Av. Mehmet Fatih DÜZGÖR / Şanlıurfa Barosu'nu temsilen
- Av. Özgür ERBAŞ/TTB Hukuk Müşaviri
- Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU /TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
- Prof. Dr. Melek GÖREGENLİ / TBB İHM Yürütme Kurulu Üyesi
- Prof. Dr. Metin GÜNDAY / Atılım Üniversitesi, İdare Hukuku
- Av. Mehmet HORUŞ / TBB Çevre ve Kent Komisyonu Yürütme Kurulu Üyesi
- Av. Fikret İLKİZ / TBB İHM Yürütme Kurulu Üyesi
- Arş. Gör. Av. Burkay Can KARA /TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
- Av. Gülendamar Şan KARABULUTLAR / TBB İHM Yürütme Kurulu Üyesi.
- Prof. Dr. Hatice KURTULUŞ / İstanbul Üniversitesi
- Av. Bermal KUTLU / Gaziantep Barosu'nu temsilen
- Prof. Dr. Fatih Selami MAHMUTOĞLU /Türk-Alman Üniversitesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku

- Dr. Emine Aslı ODMAN /Marmara Üniversitesi Şehir Bölge Planlama Bölümü
- Prof. Dr. Nilgün OKAY /İstanbul Teknik Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği
- Şule Nur ORHAN /Uzman Klinik Psikolog
- Av. Serdar ÖZER / Diyarbakır Barosu'nu temsilen
- Av. Ali Salgut / Osmaniye Barosu'nu temsilen
- Doç. Dr. Dilşad Çiğdem SEVER Kahramanmaraş Barosu'nu temsilen
- Duygu SOLMAZ / Psikolog, Dünya İnsani Dayanışma Derneği
- Özlem Şimşek SONUÇ /Gazeteci, Dünya İnsani Dayanışma Derneği
- Av. Gizem SÖNMEZ / Hatay Barosu'nu temsilen
- Dr. Aras TÜRAY / İstanbul Gedik Üniversitesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku
- Av. Dr. Rıza TÜRMEZ / TBB İHM Yürütme Kurulu Üyesi
- Av. Ali TOHUMCU / Kilis Barosu'nu temsilen
- Av. Barış Yavuz / TBB. İHM. Yürütme Kurulu Üyesi
- Av. Esem Yiğit / Adana Barosu'nu temsilen
- Prof. Dr. Coşkun YORULMAZ / Koç Üniversitesi, Adli Tıp
- Prof. Dr. Ayten Zara / Bilgi Üniversitesi, Psikoloji

Giriş bölümünde belirtildiği üzere dört ayrı başlıkta çalışan katılımcılar afeti; afet öncesi, afet anı ve afet sonrası olarak üç ayrı süreçte ele almış, tespit ve önerilerini bu süreçlere uygun olarak geliştirmeyi hedeflemişlerdir.

Çalıştay gruplarının depremlere ilişkin sahadan edindikleri ortak gözlemleri aşağıda özetle belirtilmiştir:

- Yürürlükteki afet mevzuatı, toplumsal yarar yerine siyasi saiklerden hareketle düzenlenmiş, çok parçalı ve çelişkili yasalar yığılıdır. Mevzuatın temel yaklaşımı sermaye lehine ve rant odaklıdır.
- Bölgenin tarihi ve kültürel mirasını afetlere karşı koruyabilecek yeterli bir hukuki düzenleme bulunmamaktadır.
- Merkezi idare ile yerel yönetimler arasında var olan yetki çatışmasının afet anı ve sonrasında da giderilememiş olması, bölge halkına götürülmesi gereken hizmetlerin büyük ölçüde akim kalmasına sebebiyet vermiştir.
- Her türlü yardım ve müdahalenin merkezi olarak yapılmaya çalışılmasındaki ısrar, gönüllü yardımlarının ve dayanışmanın engellenmesi ya da etkisiz kalmasına neden olmuştur.
- Kurumlar arasında çok ciddi eşgüdüm eksikliği gözlemlenmiştir.
- Ülkemizde, afete ilişkin olguları tespit ve değerlendirmeye esas teşkil edecek ayrıntılı bir veri havuzu bulunmamaktadır.
- Deprem anında ve sonrasında yapılması gerekenler konusundaki bilgi birikimi, kamu otoritesinin etkin müdahalesi ve yönlendirmesi hususunda çok ciddi eksiklik ve zaafllara tanık olunmuştur.
- Deprem öncesi ve sonrasında acil eylem planları konusundaki yetersizlikler ve yurttaşların bu konudaki farkındalık eksikliği, arzu edilmeyen sonuçların büyümesine sebebiyet vermiştir.
- Deprem sırasında ve sonrasında gerekli her türlü (arama, kurtarma, yiyecek, içecek, barınma, sağlık, güvenlik, hukuk vb.) yardımların ulaştırılmasındaki yetersizlik ve plansızlık, yaşanan trajedinin büyümesinin en önemli sebeplerindendir.
- Katılımcı, şeffaf yapılı, bilgiye erişim sağlayan bir yapılanma ve topluluk bazlı mekânsal afet yönetiminden söz edebilmek mümkün değildir.

- Afetlerin bir sonucu olarak yaşanan travmalar, bireylerin günlük yaşamlarına dönebilmeleri önünde en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Buna ek olarak yaşanan ekonomik, sosyal ve yasal sorunlar durumu daha da ağırlaştırmaktadır. İnsani, ekonomik, çevresel yaygın etkilerin çok boyutlu ele alınması gerekirken afetler, sadece mekânsal yıkım ve insan can kaybı üzerinden değerlendirildiği için zincirleme hak ihlalleri oluşmaktadır.
- Hasarlı binaların tespitinde ve yıkılması çalışmalarında ciddi bürokratik zorluklar yaşanmaktadır.
- Hazine arazilerinde yerleşik yurttaşlar kamu kurumları tarafından bu arazilerin yerleşim amacıyla kullanılacağı gerekçesiyle tahliye edilmektedir. Bu durum kamu barışını bozabilecek ciddi sorunlar yaratmaktadır.
- Bölge halkının kentin yeniden planlanmasında demografik temelli kaygıları bulunmaktadır.
- Bölgede yaşayan yurttaşlar feodal yaşam tarzı, akrabalık ilişkileri gibi nedenlerle şikâyet haklarını kullanma konusunda tereddütlü ve çekingen davranmaktadırlar.
- Bazı binalarda, oturanların fikir birliğine varamaması ve/veya hasar tespitinin tamamlanmamış olması gibi nedenlerle birçok kişi hâlen hasarlı binalarda oturmaktadır.
- Bölgede yaşayan sığınmacılar afet süresince neredeyse her türlü insani ve lojistik destekten yoksun kalmışlardır. Lojistik yetersizliğe koordinasyon bozukluğu eklenmiştir.
- Deprem dışındaki illerde bulunan çadırlar deprem bölgesine zamanında ulaştırılamamış, bu sebeple depremden etkilenen insanların çadırlara yerleştirilmeleri mümkün olmamış ya da önemli ölçüde aksamıştır.
- Koordinasyon eksikliği yüzünden depremden günler sonra dahi yardım malzemeleri ihtiyaç sahiplerine ulaştırılamamış, büyük ölçüde ziyan olunmasına sebebiyet verilmiştir.
- Deprem sırasında Baroların yerel sorunlar hakkında kamuyu ilgilendiren karar verme süreçlerine katılımında ciddi zaafalarının olduğu ortaya çıkmıştır.
- Deprem sırasında ve sonrasında bölgede işlenen yağma, çocuk kaçırma, cinsel istismar ve benzeri suçların önlenmesi ve takibinde ciddi zafiyet gözlemlenmiş, yargı ve kolluk teşkilatının

ayrımcılık, linç girişimi gibi hukuka aykırı eylemlerin önlenmesi konusunda gerekli etkinliği gösteremediği tespit edilmiştir.

- Afete ilişkin cezai soruşturmalarda cumhuriyet başsavcılıkları ve kolluğun avukatlarla iş birliği konusunda isteksiz davrandıkları, özellikle baroların soruşturmalara müdahil olma taleplerinin olumsuz karşılandığı tespit olunmuştur.
- Yeni yerleşim alanlarının seçiminde ekolojik hassasiyetten uzak davranıldığı yönünde ciddi yakınma ve kaygılar mevcuttur.
- Enkaz kaldırılmasındaki özensizlik ve plansızlık, yurttaşlar için maddi ve manevi değeri olan özel eşyalarına ulaşmalarına büyük ölçüde engel oluşturmuştur.
- Enkaz kaldırılmasına ilişkin ihale şartnamesi şeffaflıktan yoksun bir şekilde uygulamaya sokulmuştur.
- Hatay Devlet Hastanesi'nin yıkılması nedeniyle yoğun bakım ünitesinde bulunan hastalar kurtarılamamıştır. Hastane enkazından çıkarılabilen birkaç kişi ise olumsuz hava koşulları nedeniyle hastane dışında vefat etmiştir.
- Ölü muayenesi ve kimliklendirme çalışmalarının öneminin yetkililerce tam olarak kavranmamış olması sebebiyle bölgeye yeterli sayıda adli tıp uzmanı gönderilmemiştir.
- Adli Tıp Uzmanları Derneği (ATUD)'nin gönüllü desteği önerisi bürokratik izin prosedürü sebebiyle akim kalmıştır. Gönüllü olarak bölgeye ulaşabilen adli tıp uzmanları ise şahsi gereksinimlerini karşılayabilecek asgari imkanlardan ve mesleki malzemelerden yoksun olarak çalışmak zorunda kalmışlardır.
- Özellikle Hatay'da deprem sebebiyle ölen kişiler önce hastanede bir yığın hâlinde toplanmış, ölü sayısının çokluğu gerekçe gösterilerek sahipli cesetlerde parmak izi ve DNA örnekleme yapılmasına izin verilmemiş, "beyan esastır" yaklaşımı benimsenmiştir.
- Sahipsiz cesetlerde ise ilk günlerde kan örneği alınmakla beraber çürüme sebebiyle DNA incelemesi için kas dokusu, diş örneği ve parmak izi alınması ile yetinilmiştir; ölen insanlar daha sonra Narlıca'da toplu mezar alanı açılarak defnedilmiştir. Defin sırasında tutarlı bir prosedür uygulanamamıştır.
- Görevli Cumhuriyet Savcıları tarafından tutulan tutanaklarda neredeyse tüm ölenler bakımından ölüm sebebi matbu olarak "Genel Beden Travması ve Havasızlık", "Genel Beden Travma-

sına Bağlı İç ve Dış Kanama” ve “Genel Beden Travması ve Mevcut Sağlık Sorunları” olarak yazılmıştır. Ölümün vuku bulduğu zamana ilişkin tespit yapılmadan cesetler defnedilmiştir. Kimliklendirme işlemlerinin çoğu sokaklarda yapılabilmektedir.

- Kimliklendirme, ölüm sebebinin tespiti ve defin işlemlerinde insan onuruna uygun bir prosedürün yürütüldüğünü söyleyebilmek oldukça güçtür.

ÇALIŞMA GRUPLARININ GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ

1. GRUP : AFETTE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE DAYANIŞMA:

Katılımcılar :

- Av. Durdu Alp
- Doğan Bermek
- Av. Ömer Cavlı
- Av. Fikret İlkiz
- Prof. Dr. Melek Göregenli
- Av. Gülendam Şan Karabulutlar
- Prof. Dr. Hatice Kurtuluş
- Av. Ali Salgut
- Av. Ali Tohumcu

Çerçeve:

Bu grupta genel olarak, afet süreçlerinde ortaya çıkan sonuçların kontrol edilmesi ve yaşanan yıkımın hafifletilmesi konusunda, farklı toplumsal kesimlerin katılımının ve örgütlenmesinin çeşitli boyutlarıyla tartışılması amaçlanmıştır. Bu amaçla afetler öncesinde, esnasında ve sonrasında toplumsal aktörlerin afetlerin sonuçlarına müdahale ve dayanışmanın etkili bir biçimde gerçekleşebilmesi için nasıl örgütlenmesi gerektiği ve bu örgütlenmenin dayanması gereken kavramsal ve pratik ilkeler saptanmaya çalışılmıştır.

Tespit Edilen ve Tartışılan Sorunlar:

Depremlerin yaşandığı şehirlerden gelen katılımcıların gözlemleri ve önceki afetler sonrasında yaşanan deneyimler, aşağıda sunulan başlıklar çerçevesinde tartışılmıştır.

Deprem ve diğer afetlere hazırlık konusunda afetler öncesinde ve sırasında yapılması gerekenler:

- Afet süreçlerinde etkili olan yasal düzenlemelerin (afet, imar vs.), baştan sona farklı bir felsefi ve hukuki bakış ile tekrar gözden geçirilmesi,

- Afete ilişkin veri ve olguların her türlü siyasi baskıdan uzak, özgür bir ortamda tartışılmasının sağlanması,
- Kent hakkı hukukunun insan, doğa ve sürdürülebilir bir yaşam adına her platformda yeniden tartışılmasının gerekliliği,
- Yerelden merkezi sisteme depremin bütün süreçleri açısından hazırlık yapılması,

Deprem sırasında bilgisizlik, plansızlık, yetersizlikler nedeniyle yaşanan sorunlar:

- Deprem anında ve sonrasında ne yapılacağına bilinmemesi, kamu otoritesinin müdahalede geç kalması ve yönlendirme konusundaki yetersizlik,
- Deprem öncesi ve sonrasında acil eylem planları konusundaki yetersizlikler ve yurttaşların bilgilendirilmemesi,
- Deprem sırasında ve sonrasında gerekli her türlü (yiyecek, barınma, toplumun çeşitli kesimlerinin farklı ihtiyaçları ve hukuki) yardımların ulaşma sırası ve ulaşma/ma hususlarındaki ciddi sorunlar ve plansızlık,
- Yardımların ve dayanışmanın engellenmesi ya da tek elden dağıtılması konusundaki ısrarın yarattığı sorunlar.

Deprem sonrasındaki sorunlar:

- Deprem sonrasında afet bölgesinden göç eden yurttaşların geri dönüşlerinde yaşayabilecekleri ve afet bölgesinde kalanlar için kentsel mekanların yaşam kurulabilecek yerler haline getirilmesi,
- Deprem sonrasında verilecek desteklerin ve yapılacak çalışmaların, yurttaşların kültürel farklılıkları ve toplumun çeşitli kesimlerinin farklı ihtiyaçları gözetilerek düzenlenmesi,
- Kamu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, demokratik kitle örgütlerinin ve sivil toplum örgütlerinin dayanışmasının önemi,
- Afet bölgelerinde yaşanan çeşitli boyutlardaki istismarların yanı sıra hukuk hizmetlerindeki istismarın da ele alınarak, örneğin bölge dışından gelen ve istismara yönelik avukat girişimlerinin ve yereldeki avukatların afetzedelerle bağlarının koparılmasının önlenmesi.

Öneriler:

Öncelikle afetlerde sorumluluğun özellikle de devlet sorumluluğu kavramının yeniden tartışılması ve bu sorumluluğun yapısal, kurum-

sal ve hukuki düzenlemeler açısından değerlendirilmesi gereği üzerinde duruldu.

Afetlere farklı bir felsefi ve hukuki perspektiften bakmanın gerekliliği vurgulanarak; insan hakları hukukunun birey düzeyinde insanı temel aldığı, bu çerçevenin, insan-doğal çevre-yapılandırılmış çevre üçgeninde gerçekleşen afetlerin sonuçlarıyla mücadele etme konusunda eksik olduğu tartışıldı.

“Kent hakkı” kavramının ve bu kavramın yurttaşlara kentliler olarak yüklediği “kent politikaları oluşturma” görevi, bilinci ve yaşam çevreleri hakkında müdahale ve mücadele hakkı verdiği üzerinde duruldu.

Ayrıca afetlerle mücadelenin sadece yerleşim mekanları çerçevesinde düşünülmemesi gerektiği, daha bütüncül politikaların ve politik tercihlerin de afetlerin sonuçlarını belirlediği konuşuldu. Örneğin, son depremde de görüldüğü gibi, ulaşım sisteminin niteliğinin bir kent hakkı olduğu ve bunu göremediğimiz üzerinde duruldu. Şehirlerarası ulaşımın demiryolu tercihinin öncelenmesinin kamusal olarak hareketi sağladığı ve afetlerde ortaya çıkabilecek hasarların giderilmesinin de daha kolay olduğu konuşuldu.

Kent hakkının bireysel bilinçlenme olan mikro düzeyden kamucu politikaların oluşturulması anlamında makro düzeylere kadar, afetlerle mücadelenin başlıca kavramlarından olması gerektiği tartışıldı.

Afet öncesinde kamusal maddi olanakların afetlerde kullanılmak üzere yeniden düşünülmesi, örgütlenmesi ve planlanmasının zorunluluğu tartışıldı. Bu düzenlemelerin sadece devlet düzeyinde değil diğer örgütlenmeler, STK’lar için de yapılması gereği tartışıldı: Örneğin Barolar açısından bir öneri olarak, vekalet pulu bedeline bir bedel eklenerek sadece afetlerde avukatlar için kullanılmak üzere planlama yapılabileceği önerildi.

Afetler sırasında yerinden müdahalenin önemi vurgulanarak, yerindelik ilkesinin, toplumun katılımı için kullanılmasını mümkün kılacak düzenlemeler yapılması gerektiği tartışıldı. Kent Konseylerinin ve mahalle meclislerinin amacının ve işleyişinin yeniden tartışılması, yerel kurullar ve birimlerin yasal yapısının yeniden konuşulmasının gerekliliği vurgulandı. Yerel temsilin güçlendirilmesi için kent konseylerinde geliştirilecek planlama önerilerinin, yerel yönetimlerin diğer birimlerinde oylanmadan kabul edilmesi önerildi.

11 ili kapsayan büyük yıkımın yarattığı ekonomik, toplumsal ve psikolojik sonuçlardan hareketle afetlerin öncesinde, toplum olarak kolektif başa çıkılabilme olanaklarının ve mekanizmalarının ve uygun örgütlenme modellerinin farklı disiplinlerin bakış açılarıyla tartışılarak oluşturulması gerektiği tartışıldı.

Bu kolektif başa çıkma mekanizmasının kurulabilmesi için, afetler öncesinde, her yerelin bireysel ve grup düzeyinde, ayrıca kültürel özelliklerini kapsayan bir şekilde oluşturulması gereken bir model üzerinde konuşuldu; esasen bu modelin afetten bağımsız olarak düşünülerek, her yerleşim bölgesinin bir toplumsal envanterinin çıkarılması gerekliliği üzerinde duruldu. Örneğin bir yerleşim bölgesinde yaşayan engellilerle ilgili, adrese dayalı güncel bir bilginin olmadığı ifade edildi.

Ayrıca kentlerin ekonomik, toplumsal ve mekânsal eşitsizliklerin yoğun olarak yaşandığı yaşam çevreleri olması nedeniyle, mekânsal ayrışma dinamiklerinin bilinmesi ve bunların mekânda işaretlenmesinin gerekliliği tartışıldı. Örnek olarak yerleşim bölgelerinde afetlerden en çok etkilenecek bölgelerin belirlenmesi, afet sonrası ulaşımın zor olduğu bölgelerin tespit edilmesi ve önlemlerin ek olarak önceden planlanması üzerinde duruldu.

Afetler sırasında ve sonrasında ortaya çıkacak olumsuz sonuçlardan, bu depremler sürecinde de gözlemlendiği gibi, sınıfsal ve toplumsal olarak dezavantajlı grupların daha ağır ve özgün koşulları nedeniyle spesifik önlemler alınmasını gerekli kılabilecek biçimde etkilendikleri bilinmektedir. Örneğin, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, mültecilik statüsü gibi pek çok farklılığa duyarlı bir afetlere hazırlık anlayışı, kolektif dayanıklılığı arttıracak ve hem kaynakların verimli kullanımını hem de dayanışmanın etkililiğini yükseltecektir. Dezavantajlı grupların, afetler öncesinde de güçlendirilmesi gerektiği, bunun afetlerle mücadeledeki önemi tartışıldı.

İnsanların afet sırasında ve sonrasındaki tepkilerini öngörebilmek ve buna yönelik müdahale politikaları geliştirmek için bölgesel ve yereller düzeyinde toplumsal yapı konusunda sosyal bilimlerin bilgi birikimine başvurulması gerektiği konuşuldu. Bu bilginin hem afetlerden sonraki müdahalelerde hem de afetlerden etkilenen yurttaşların, göç ettikleri bölgelerde ortaya çıkabilecek entegrasyon sorunlarının ele alınması açısından kullanışlı olabileceği üzerinde duruldu. Afetlerden sonra yaşanan ciddi nüfus hareketliliğinin sonuçlarının da afetlerin bir boyutu olarak düşünülmesi gerektiği tartışıldı.

2. GRUP : AFET YÖNETİMİ VE PSİKOLOJİK DESTEK.

Katılımcılar:

- Prof. Dr. Ayten Zara
- Berna Aygün
- Duygu Solmaz
- Özlem Şimşek Sonuç
- Şule Nur Orhan
- Prof. Dr. Nilgün Okay
- Av. Barış Yavuz
- Av. Esem Yiğit
- Av. Gizem Sönmez
- Av. Mahmut Nedim Arık

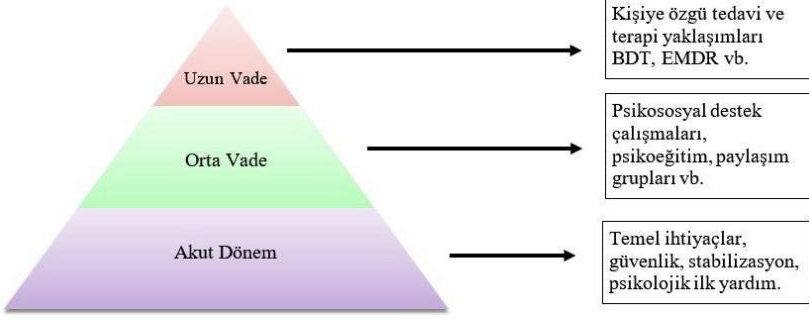
Deprem, sel, çığ gibi doğal afetlerde ve savaş, terör, istismar vb. olaylarla ilgili kitlesel travmalarda bedensel olarak yaralanmalar ile ruhsal olarak yaralanmalarda mevcuttur ve göz ardı edilmemelidir. Travmatik olaylar sonrasında bireyler oluşan bedensel ve ruhsal hastalıklar nedeniyle rutinlerine, günlük yaşamlarına uzun süre dönemeyebilirler. Bireyler afetler sonrası travmaya ek olarak pek çok ekonomik, sosyal ve yasal sorunla da karşılaşır. Bu sorunlar ruhsal yaralanmaları derinleştirebilir.

Çalıştayda psikoloji ve hukuk arasında etkili bir ilişki olduğu, disiplin sınırlarının dışına çıkarak, bağdaştırıcı düşünerek, bir yenilik yaratma çabası ortaya koyulmuştur. Afetler sonrası ortaya çıkan koordinasyonsuzluğun ancak farklı disiplinlerin, farklı meslek gruplarının ve STK'ların insani değerleri esas alarak bir araya gelmesi, dayanışma içerisinde hareket etmesi ile iyileşebileceği sonucuna varılmıştır. Ayrıca disiplinler arası dayanışmaya sadece afetler ve travmatik olaylar sırasında değil her zaman ihtiyaç duyulduğu gerçeği ele alınmıştır. Bu çerçevede bundan sonra ele alınacak çalışmalar farklı meslek gruplarının dayanışma kapsamında afet öncesi, afet sırasında ve afet sonrası dönemde birlikte hareket etmesi olarak üçe ayrılabilir.

World Human Relief bir diğer adıyla Dünya İnsani Dayanışma Derneği Türkiye'de afet dönemlerinde, Afet Platformu ile koordineli olarak;

1. Akut dönemde: İnsani yardım (Kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması)

2. Orda vadede: Psikolojik ilk yardım, Psikososyal destek ve travma önleme çalışmaları
3. Uzun vadede: Travma odaklı bireysel ve grup terapi/tedavi müdahaleleri yapmaktadır.

Çoğunluğu ruh sağlığı uzmanlarından oluşan ekipler saha öncesi oryantasyon eğitimi, travma eğitimleri ve saha sonrası süper vizyon eğitimi almaktadır. Deprem bölgesinde, saha gözlemi ve ihtiyaç değerlendirme çalışması kapsamında, yerel yönetimler, kamu kurumları, alanda görev alan diğer STK'lar, kamuda ve sivil toplum alanında görev alan yardım çalışanları, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve özellikle yurttaşlar ile görüşmeler yapmaktadır. Bu görüşmelerde bölgedeki barolar ile iş birliği sağlanarak dayanışma ile çalışma sistemi kurulabilir. Bu dayanışma sistemi için aşağıdaki üç dönemde de iş birliği içerisinde olunmalıdır.

1. Afet Öncesi Dönem: Afet öncesi risk azaltma planlamalarının yapılması ve hazırlık dönemi.
2. Afet Sırasında: Müdahale ve iyileştirme dönemi.
3. Afet Sonrası Dönem: Uyum ve normalleşme dönemi.

Çalıştayda Ele Alınan Hukuksal, Ruhsal, Çevresel Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

1. **Sorun:** Yurttaşların hukuki haklarına dair bilgi sahibi olmamaları (Afet sürecinde Türkiye Barolar Birliği'nin desteği ile adli yardım sağlanmaktadır ancak yurttaşların bu konuda bilgisi yoktur. Bu sorun bölge dışından bazı avukatlar tarafından sui-istimal edilerek, etik olmayan biçimde kullanılmıştır.).

Sorunun Psikolojik Boyutu:

Travmatik bir olayın ardından bazı duygusal, fiziksel, davranışsal ve zihinsel tepkilerin, travmaya maruz kalan hemen herkeste ortaya çıkması olasıdır. Bu sebeple afet ve kitlesel travmalardan sonra kişiler önce en temel ihtiyaçlarımızdan biri olan güvenlik duygularını kaybederler. Fiziksel güvenliği sağlandıktan sonra diğer insanlara ve hayata dair güvenlik duygusunun onarılması, iyileştirilmesi önemlidir. Bu çerçevede hukuki haklarını bilmek kişilerin güvende hissetmelerine yardımcı olur.

Afet ve travmatik olaylar sonrası bireyler bilişsel tepkiler verirler (Bellek sorunları, kafa karışıklığı, düşünme ve kavramada yavaşlık, hesaplama, öncelikleri belirlemede ve karar vermede güçlük, dik-kati toplamada sorunlar, sınırlı dikkat süresi, nesnelliğin zayıflaması). Bu sebeple haklarını koruma, doğru kararlar almak, afet sonrası atılacak adımların önceliği ve sırası konusunda zorluk yaşayabilirler. Bu anlamda etik ilkeler ile mesleğini icra eden hukukçulardan destek almaları önemlidir.

Özetle; Yurttaşların hukuki anlamda haklarına dair bilgi sahibi olması güvenlik hissiyatının artmasına ve bu sebeple TSSB belirtilerinin önlenmesine yardımcı olacak faktörlerden biridir. Bireylerde oluşabilecek duygusal tepkilerin (Kendisinin ve başkalarının güvenliği konusunda endişelenme, öfke, huzursuzluk, umutsuzluk, izole olmuş, kaybolmuş, tükenmiş hissetme) azalmasına destek olunabilir.

Çözüm: Yurttaşların hukuki haklarına dair bilginin edinimi, güven duygusunu ve psikolojik dayanıklılığı arttıracaktır.

- Adli yardım masalarının kurulması.
- Baroların afet komisyonu kurması, komisyonlarda görev alanlara hukuki destek eğitimi verilmesi .
- Afet bilinci alt yapısı oluşturulması için uzman psikologlar tarafından hukukçulara afet sonrası psikolojik belirtilere dair farkındalık, afetzedelerin duygu durumlarına dair bilgiler, eğitici eğitimleri, kültürel ve sosyal farkındalıklar ile psikoeğitimler verilmesi.
- İnsan hakları komisyonlarında psikolojik ilk yardım hakkında eğitici eğitimlerinin verilmesi ve kurulda farklı disiplinlerden uzmanların yer alması.
- Çadrlar için gönüllü avukatlar ve psikologların dayanışma ile birlikte hareket etmesi, yurttaşların afet sürecindeki haklarına

dair bilgilendirilmesi (Diğer meslek grupları ile hekimler, şehir planlama ve jeoloji uzmanlarının koordineli çalışması).

- Kent konseyleri ile bir araya gelerek mevzuata uygun olmayan durumlarda dava açmak (Diğer meslek odalar ile birlikte hareket etmek).
- Yurttaşın travma sonrası belirtileri ve psikolojik belirtileri hakkında (Psikolojik ilk yardım) hukukçuların ve diğer meslek gruplarının eğitilmesi (Şok evresi, kopukluk, zihinde bulanıklık vs.).
- Afet bölgesindeki kişiler istismara açık bir gruptur. Güvenli alanları yoktur. Sınırları yoktur. Bu sebeple güvenlik en temel gereksinimdir. Haklarını sağlayacak doğru kişilere vekâlet verdiklerini bilmeleri ve bu konuda suiistimal edilmemeleri için sıkı denetim sağlanmalıdır.
- Kadın hakları, çocuk hakları ve afet hakları hakkında yurttaşların anlayacağı günlük dil kullanımı ile, kültürü ele alarak farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- Afet öncesinde ise; önleyici çalışmalar kapsamında köy köy, mahalle mahalle dolaşarak hak ve hukuk bilincine dair çalışmalar yapılmalıdır. Baroların gezici avukatları destekleyerek, diğer meslek grupları (psikolog ve psikiyatristler ile) çocuk hakları, kadın hakları, afet bilinci, istismarı önleyici çalışmalar yapması önem arz etmektedir. Bunun için sistematik bir düzen kurulmalıdır.
- Hukuksal anlamda etik sorunları (ekonomik anlamda depremzedelerin istismar edilmeleri, bölge dışından gelen bazı avukatların dosya toplama fırsatçılığı içerisinde olması) engellemek için ise şikayet masası kurulmalı, kuruldu ise yeteri duyurunun yapılması gereklidir. Barolar birliği ve baroların disiplin kurullarının etkin şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir.
- Yurttaşlara yazılı ve görsel hukuksal hakları hakkında bilgilendirme broşürleri hazırlanabilir.

2. Sorun: Afet bölgesindeki koordinasyonsuzluğun bir diğer sebebi olarak farklı meslek gruplarının birbirleri ve yapılan çalışmalar hakkında yeterli bilgi sahibi olmaması.

Çözüm :

- İletişim problemlerinin çözümünün sağlanması (Basın, meslek grupları, halk, STK'lar ve resmî yetkililer arasında) ve afet döneminde ortak ulaşım kanallarının güçlendirilmesi.

- Türkiye Barolar Birliği tarafından oluşturulacak gönüllü hukukçuların Afet Platformunda (26 STK'dan oluşan bir platform) yer alması.
- Psikologlar, barolar birlikte hareket etmeleri, kent konseylerinin aktif hale getirilmesi. Yerel yönetimlerden destek alınması.
- İnsani ve kültürel değerleri olan dayanışma modeli oluşturmak. Kriz masalarının kurulması, kurulan kriz masalarında ruh sağlığı uzmanları, hukukçular ve mühendislerin bir arada olması ve desteklenmesi.
- Yereldeki meslek elemanlarının, gönüllülerin ihtiyaçlar doğrultusunda çalışmalara dahil edilmesi, koordinatörlük için desteklenmesi

3. Sorun: Afet öncesi müdahaleler: Hukuki, psikolojik ve çevresel sorunlar hakkında bilgisizlik.

Çözüm:

- Toplum tabanlı afet bilincinin arttırılması için hukuki haklara dair farkındalık ve psikolojik ilk yardım hakkında bilgilendirme, toplum ve çevre bilinci hakkında eğitimlerin ilkökul, orta okul, lise ve üniversitelerin eğitim müfredatlarına dahil edilmesi. Uygulamalı eğitimler ile desteklenmesi.
- Okullarda STK ile gönüllülük ve dayanışma bilincinin aktarımı.
- Sosyal sermayenin sağlanması, mahalleler, sitelerde çalışmalar yapılması, gönüllülük bilincinin arttırılması.
- Afet turizminin yarattığı derin travmatik yaraları önlemek için kültürel faktörler ele alınarak temel afet bilinci eğitimi verilmesi.
- Ayrımcılığa dair hak ihlallerini önlemek için çalışmaların arttırılması, şiddetsiz iletişim hakkında bilgilendirmelerin yapılması. Ayrımcılığın yarattığı ruhsal sorunların ele alınması ve hukuksal yaptırımların sağlanması.
- İnsani boyutu: Toplumun dirençliliği, toplumun psikolojik boyutları / kırılabilirlik, insanların haklarına eşit olarak erişmesinin sağlanması (eğitim, ekonomi, toplumsal cinsiyet).
- STK'ların, akademik olarak üniversitelerin sürece dahil edilmesi ve bilinçli örgütlenmeyi, kitlesel örgütlenmeyi, eğitim odaklı dayanışmayı sağlamak adına iş birliği içerisinde hareket etmek.

4. Sorun: Konteyner ve çadır kentlerde güvenlik zafiyetinden dolayı istismar ve tacizlerin artması.

Çözüm:

- Güvenlik önlemlerinin arttırılması (örneğin giriş kartı uygulamasına geçilmesi),
- Tuvalet ve duşların ayrılması,
- Çadırlar ve konteynerler arasında mesafelere dikkat edilmesi,
- Ailelere ve çocuklara mahremiyet alanlarının yaratılması,
- İstismarı önleyici psiko-eğitimler verilmesi.

5. Sorun: Eğitimsiz gönüllülerin sahaya alınması.**Çözüm:**

- Afet turizmini önlemek için eğitimsiz gönüllülerin sahaya alınmaması.
- İnsani destek ekiplerinin (itfaiye çalışanları, arama kurtarma ekipleri) ruhsal dayanıklılığı, ikincil travmatizasyonu önlemek için psikososyal destek ile güçlendirilmesi.

6. Sorun: Çevresel sorunlar ve molozların yaşam alanına dökülüyor olması, çöplerin toplanmaması, içme suyu, enkazların kaldırılması ve taşınması sırasında ortaya çıkan tozdan yurttaşların etkilenmesi, PM10 emisyon artışının fazla olması.

Çözüm: İnsanların temel ihtiyaçları için;

- Sağlıklı yaşam alanlarının sağlanması,
- Hukuki haklarının gereğinin karşılanması,
- Psikolojik dayanıklılıkları öncelikli kılınmalıdır.

Sonuç Olarak;

- Afet yönetimi, risk azaltma evresinde önerilerin afet öncesi yapılması,
- Kültürel olarak yasa ve acıya saygı duyulmasının sağlanması,
- Afet sonrası yurttaşlar ile iletişim (ne sorulur ne sorulmaz) hakkında bilgi sahibi olunması,
- Değer temelli dayanışma ve afet bilincinin yaygınlaştırılması (Yardım etmek dikey ilişki kurar, kişiyi muhtaç ve çaresiz hissettir. Bunun yerine dayanışma kavramı ile afet bölgelerinde bulunmak. Kişileri depremzede olarak adlandırıp pasif mağdur olarak görmek yerine, zorluklar yaşamış güçlü bireyler olarak ele alınması.),

- Gönüllülerin asgari de olsa hukuk ve psikoloji bilgisinin olması, ruh sağlığı uzmanları ile hukukçuların birlikte çalışması sağlanarak toplumu kendi uzmanlıkları ile hakları hakkında bilgilendirmek ve sağlıklı iletişim yoluyla travmaları derinleşmesinin önlenmesi,
- Eğitimsiz gönüllülerin sahaya alınmaması,
- Yerelin güçlendirilmesi,
- İstismarı önlemek adına çadır kent ve konteyner kentlerde güvenliğin üst düzeyde artırılması,
- Gönüllülük kültürü ve bilinci ile afet turizminin önüne geçilmeli (sivil halk, bazı STK ve kuruluşların kontrollü sahaya alınması.),
- Ruh sağlığı hizmetlerinin sürdürülebilmesi için, Uluslararası Travma Önleme ve Rehabilitasyon Merkezleri'nin afet bölgelerinde çalışabilmelerinin koşullarının yaratılması, dezavantajlı kişilerin ruh sağlığına ve hukuki haklarına erişimi odaklı çalışmalar yapılması, kişilere kısa/uzun dönem psikoterapi ve hukuki danışmanlık hizmeti sağlanması,
- Uzun süreli psikososyal destek sistemi ve hukuki psikoeğitim sisteminin kurulmasının; olanaklar çerçevesinde psikososyal destek hizmetlerinin afet bölgesinin tamamına ulaştırılmasının (köyler, kırsal bölgeler, mahaller); farklı uzmanlık alanlarından olan meslek örgütleri, kamu kurumları ve yerel yönetimler ile etkili bir işbirliği kurularak tüm deprem bölgesinde büyük ve küçük ölçekli merkezler üzerinden bu hizmetin sunulmasının; yapılacak çalışmaların en az bir yıl sürecek şekilde planlanmasının, ilerleyen tarihler sonrası için ayrı bir saha analizi yapılmasının gerekliliği,
- Kişinin problemleriyle baş etme becerilerini geliştirme yöntemlerine odaklanmak, bu yolla travma sonrası belirtilere dair kişinin güçlendirilmesi hedeflenerek, psikoeğitim süreçlerinin hukukçular ve ruh sağlığı uzmanlarının iş birliği ile ilerlemesi. Edinilen bilgi yoluyla bireylere problemleriyle nasıl baş edebileceklerini öğretebilmek, kişinin kendi durumunu anlamasına yardımcı olabilmek, öz bakım aktivitelerini geliştirmek, komplikasyonlar için önleyici çalışmalar ile iç görüyü arttırmak, relapsı önlemek ve duygusal destek sağlamak. Haklara ilişkin bireylerin bilgilendirilmiş olması, onların en temel ihtiyaçlarından olan güvenlik duygusunu güçlendirecektir.

- İnsan hakları, şiddetsiz iletişim, cinsel sağlık, cinsel istismarı önleme; Hedef kitlelere yönelik etkinlikler düzenlenmesi (Ailelere travmaya dair psiko-eğitim çalışmaları, çocuklarla oyun ve sanat etkinlikleri, kadınlarla toplantılar, yaşlılarla bilgilendirme amaçlı görüşmeler vb. konularda çalışmalarımıza hukukçuların afet öncesi dönemde de katılım sağlaması.),
- Afet sonrası psiko-sosyal destek hizmeti sunan kurumlar arasında uyum ve iş birliği gereksinimi,
- Afet çalışmalarına destek veren çalışanlara psiko-sosyal destek hizmeti sunulması, görev yapıp geri dönmüş arama-kurtarma, lojistik vb. personel ve gönüllülere kendi illerinde hizmet sunulması ve deprem bölgesinden başka illere intikal etmiş deprem yaşayanlara yeni barınma alanlarında/bölgelerinde psiko-sosyal destek hizmeti sunulmasının gerekliliği,
- Hukuki süreçlerde ruh sağlığı uzmanları ve diğer meslek grupları ile dayanışma içerisinde olmanın gerekliliği:

Değerlendirme ve tanı konusunda: Yasal aktörler ile psikolojik koşulları değerlendirmek ve belirlemek,

Yönlendirme (tavsiyeyi ima eden tavsiye): İlgili konularda yargı organlarına uzman olarak destek sunmak,

Müdahale, programların tasarımı ve gerçekleştirilmesi: Farklı alanlarda (topluluk, meslek grupları vb.) yasal aktörlerin hem bireysel hem de grup olarak ruhsal bozuklukların önlenmesi, tedavisi, rehabilitasyonu ve entegrasyonunu amaçlamak,

Eğitim ve öğretim, profesyonellerin eğitimi veya görev esnasındaki ruh sağlıklarının desteklenmesi: Hukuk sisteminde (avukatlar, hakimler, savcılar, polis, cezaevi personeli vb.) psikolojik ilk yardım desteğini güçlendirmek, ikincil travmatizasyona maruz kalmalarını önlemek,

Travma sonrası suçluluktan önce kitle iletişim araçlarında sosyal önleme kampanyaları: Risk altındaki nüfus ve genel nüfus için sosyal bilgilendirme kampanyalarının ruh sağlığına uygun biçimde hazırlanmasını sağlamak, detaylandırarak ve bilgilendirmek,

Afetzedenin durumunu iyileştirmeye yardımcı olacak çalışma ve araştırmalarda: Yurttaşların hukuksal hakları, hukuk sistemi ile etkileşimini artırmak, güven ve dayanışma duygusunu geliştirerek kişilerin hayat ile bağını güçlendirmek.

3. GRUP: AFET VE CEZAI SORUMLULUK

- Av. Dr. Serkan CENGİZ
- Av. Hasan Fehmi DEMİR
- Av. Mehmet Fatih DÜZGÖR
- Av. Bermal KUTLU
- Prof. Dr. Fatih Selami MAHMUTOĞLU
- Av. Serdar ÖZER
- Dr. Aras TÜRAY
- Av. Dr. Rıza TÜRMEEN
- Prof. Dr. Coşkun YORULMAZ

Deprem sebebiyle meydana gelen ölüm, yaralanma ve maddi zararlar bakımından olası kast, bilinçli taksirle ölüme sebebiyet verme, kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi, görevi kötüye kullanma, nitelikli dolandırıcılık, çevrenin kasten kirletilmesi, imar kirliliğine neden olma gibi Türk Ceza Kanunu'nda ("TCK") yazılı suçların tartışılması kaçınılmazdır.

Deprem sonucu yıkılan binalarda meydana gelen yaralanma ve ölüm neticelerinin değerlendirilmesi bakımından sorumluluğu doğacak kişilerin belirlenmesi, bu kişilerin sorumluluğunu doğuran fiillerin irdelenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan binaların hangi dönemdeki mevzuata göre yapıldığına bakılarak bu binaların yapıldığı dönemdeki mevzuata uygunluğunun tespiti yapılmalıdır. Mevzuat ışığında yapının şekli, yüksekliği, civarda yer alan bina veya tesislere yakınlığı, kullanılacak malzeme gibi detaylı bilgilere ulaşılabilmektedir.

Eksik veya yanlış malzeme kullanımı, bu malzemelerin hatalı uygulanması gibi mevzuata aykırılık yaratan durumlar müteahhitlerin sorumluluğunu doğurabilecek niteliktedir. Binaların imar planında yapılan belirlemelere uygun olarak inşa edilmesi için deprem ve yapı mevzuatı dikkate alınmalıdır. Bina yapımında müteahhitler tarafından çalıştırılan işçilerin deneyimsiz ve profesyonel olmayan kişiler olması, gerekli özenin gösterilmemesi de binanın yıkılması sonucunu ortaya çıkarabilecek fiiller arasındadır.

Binanın projesinin bölge açısından yeterli olmaması, binanın statik projeye uygun olmaması, binanın bilim ve fen kurallarına uygun olarak yapılmış olmaması gibi hareketler de hem bu hususların denetimini yapmakla yükümlü olan kişi ve kurumlar bakımından hem de

binanın inşasında görevli olan kişiler bakımından ceza sorumluluğu doğurabilecek hareketlerdir.

Müteahhitler bakımından deprem yönetmeliklerine uygun yapılmadığı halde ve depreme karşı dayanıklı olmadığı halde, yaptıkları binaları ve daireleri deprem yönetmeliğine uygun ve depreme karşı dayanıklı olduğu iddiasıyla satma hareketi nitelikli dolandırıcılık suçunu da gündeme getirecektir.

Deprem sonucunda yıkılan binaların iskân ve/veya yapı ruhsatı verilmesinde görev alan, yapım sürecinde gözetim ve denetimle yükümlü olup bu görevlerini ihmal eden, bölgenin fay hattı üzerinde veya çevresinde olması sebebiyle riskli binaları saptayarak gerekli önlemleri almakla yükümlü olmasına rağmen bu yükümlülüklerini yerine getirmeyen kamu görevlilerinin sorumluluğunun belirlenmesi bakımından ihmali davranışla görevi kötüye kullanma suçu gündeme gelecektir. Bu kişiler bakımından kasten öldürmenin ihmali davranışla gerçekleştirilmesi suçu da tartışılmalıdır.

Binaların yıkılması sonucu ortaya çıkan yıkıntı atıklarının çevreye zarar verecek şekilde bırakılması halinde bu atıkları bilerek ve isteyerek alıcı ortama veren kişiler bakımından çevrenin kasten kirletilmesi suçu oluşacaktır.

İmar mevzuatında belirlenen usul ve koşullara aykırı olarak yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsata aykırı olarak yapıldığı tespit edilen binalar bakımından bu binaları inşa edenlerin ve inşa faaliyetlerine denetim hizmeti verenlerin imar kirliliğine neden olma suçu bakımından sorumluluğu doğacaktır.

Deprem sonrası yıkılan binalarda ölüm ve yaralanma neticelerinin meydana gelmesinde birden çok kişinin birden farklı hareketi neden olabilmektedir. Bu kapsamda nedensellik bağının irdelenmesi gerekmektedir.

Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi gereğince her bir fail kendi hareketinden ve bu hareketin meydana getirdiği neticeden sorumlu olacaktır. Ancak deprem gibi durumlarda birden fazla hareketin bir araya gelerek binanın yıkılması neticesinin gerçekleştiği haller de söz konusu olabilir. Bu durumlarda kümülatif nedensellik, Alternatif nedensellik ve nedenselliğin atipik gelişimi gibi nedensellik türlerine göre somut olgular irdelenmelidir.

Depremde yıkılan binalar bakımından gündeme gelen suçların faili müteahhit, yapı ruhsatı veren, iskân ruhsatı veren kişiler, yapı denetim kanunu sonrasında yapı denetim sorumlusu, yapı denetim kanunu öncesinde fenni mesul, gözetim ve denetim görevini üstlenen veya imara açılmaması gereken bir yere imar izni veren veya belediye imar müdürü gibi kamu görevlileri, deprem riski taşıyan bölgede riskli yapıların saptanarak gerekli önlemlerin alınmasında ihmal gösteren kamu görevlileri olabilecektir.

Müteahhitler bakımından mevzuata aykırı bir bina inşa edilmesi durumunda (kullanılması gereken demir veya kaliteli betondan daha az veya daha kalitesiz malzeme kullanılması halleri gibi) olası bir deprem afetinin yaşanması durumunda bu binanın yıkılarak içinde yaşayan kişilerin hayatlarını kaybedebileceği öngörülmektedir, ancak meydana gelebilecek bu netice kabullenilerek hareket edilmektedir, çünkü bu kişiler tarafından binalar yapılırken binanın yapılacağı zeminden geçen fay hatları, muhtemel depremlerin yaratabileceği riskler bilinebilecek durumdadır. Bu nedenle mevzuata açıkça aykırı şekilde inşa edilen binalar, hassas bölgelerde inşa edilen binalarda olası kastla öldürme ve olası kastla yaralama suçlarının gündeme gelmesi söz konusu olmaktadır. Binanın yapımında benzer görevler üstlenen kişiler bakımından da olası kast gündeme gelecektir.

Somut olay bağlamında binanın yıkılmasına neden olmayacak derece olan mevzuata aykırılıklar bakımından taksirli suçlar gündeme gelebilecektir.

Bedel ödenmek suretiyle kaçak yapılara alınan yapı kayıt belgesi binanın çökmesi halinde meydana gelebilecek ölüm ve yaralanmalarda sorumluluğu ortadan kaldıran bir hukuka uygunluk nedeni değildir.

Ancak hasarlı olduğu görünen binaya giriş yapma, imar mevzuatına aykırı olarak yapılmış kaçak yapıda ikamet etme gibi meydana gelen neticeye etki eden mağdur davranışlarının dikkate alınması gerekmektedir.

Kasten öldürme ve kasten yaralama suçlarında içtimaya dair yapılacak tartışmalarda öncelikle hareket sayısı belirlenmelidir. Deprem nedeniyle yıkılan binalarda yıkılan bina sayısı kadar hareket olduğu kabul edilmelidir.

Bu durumda bir binanın yıkılması halinde birden fazla kişi bakımından ölüm ve yaralama neticeleri doğacaktır. Zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkün olmadığından her ölüm veya yaralanma

eyleminden dolayı ayrı ayrı ceza belirlenmelidir. Binanın yıkılması tek bir hareket olarak kabul edildiğinde tek bir yıkım hareketi birden çok kişinin ölümüne veya yaralanmasına neden olmuş olacaktır. Bu durumda TCK m. 43/2 gündeme gelecektir. TCK m. 43/2 gereğince aynı suçun tek bir fiille birden fazla kişiye karşı tek bir fiille işlenmesi durumunda zincirleme suç hükümleri uygulanacaktır. Ancak TCK m. 43/3 hükmü devreye girerek kasten öldürme ve kasten yaralama suçları bakımından zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasını engellemektedir. Bu gerekçelerle binanın yıkılmasından sorumlu olan fail meydana gelen her ölüm bakımından da her yaralama bakımından da ayrı ayrı cezalandırılacaktır. Taksirin söz konusu olduğu haller bakımından TCK m. 85/2 hükmü uygulanacaktır.

İlk aşamada başlatılan ceza soruşturmaları bakımından delillerin hızla toplanarak muhafaza edilmesi ve varsa o binaların yapımı sırasındaki tanıkların tespitleri önem taşımaktadır. Devamında, teknik bir konu olduğu için uzmanlardan alınacak bilirkişi raporları soruşturmanın selameti bakımından son derece kıymetlidir. Tüm bu işlemler ne kadar süratle ilerlese de yargılamaların çok uzun sürmesi nedeniyle adil yargılanma hakkı ihlallerinin gündeme gelmesi de söz konusu olabilmektedir.

Afetin felakete dönüşmemesine mevzuat eksikliğinin yanı sıra ve belki de daha çok uygulamadaki eksiklik ve hatalar sebep olmaktadır. Bunların başında cezasızlık gelmekle beraber, sorunlar salt adliyeye havale edilerek yetinilemeyecek kadar kapsamlıdır.

Özellikle failerin tespitinde her bir olgu ayrı ayrı incelenmeli ve kamu görevlilerinin yıkımdaki rolleri mutlaka tartışılmalıdır. Bu doğrultuda özellikle kamu görevlilerinin görevinin gereğini ifa ederken işledikleri suçlar bakımından soruşturma açılabilmesi için izin prosedürünün kaldırılması gerekmektedir (*Serpil Kerimoğlu Kararı-AYM*).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2.maddesinden kaynaklanan en temel yükümlülüklerden birisi kişinin yaşam hakkının devlet tarafından garanti altına alınmasıdır. İki yönlü olan bu yükümlülük, bir yandan kişinin yaşamına devlet tarafından son verilmemesini (negatif yükümlülük) ve diğer yandan da yaşamı riskte olan kişilerin, bu riski bertaraf edecek şekilde, devlet tarafından korunmasını zorunlu kılar (pozitif yükümlülük).

Devletin, pozitif sorumluluk çerçevesinde yaşam hakkının risk altında olduğunu bilmesi ve bilecek durumda olduğu durumlarda yaşam hakkını garanti altına alacak, riski önleyecek tedbirler alma, ya-

şam hakkına yönelik tehdidin gerçekleşmesi durumunda da planlı ve hızlı bir kurtarma faaliyeti gerçekleştirmesi gerekmektedir (*Tagayeva ve Diğerleri / Rusya*, B.No:26562/07, 13.04.2017, para. 563, 570, 571).

Deprem riski olduğunun bizzat devlet tarafından bilindiği göz önüne alındığında gerekli önleyici hazırlığın yapılmaması, dahası deprem sonrasında da çoğu deprem alanına devletin yardım, arama/kurtarma hizmeti sunamaması, dahası bu konuda faaliyet gösteren sivil topluma yönelik engelleyici tutum takınması devletin pozitif yükümlülüğünün ihlali mahiyetindedir.

Devletin pozitif sorumluluğu çerçevesinde yaşam hakkının risk altında olduğunu bilmesi ve bilecek durumda olması halinde yaşam hakkını garanti altına alacak tedbirler alma, ölümün gerçekleşmesi durumunda vakaya dair etkili, tarafsız, sorumluların tespit edilebilmesine imkan veren ve makul sürede tamamlanmış bir soruşturma yürütme (*G.N. ve Diğerleri / İtalya*, B.No: [43134/05](#), 01.12.2009, para. 83; *Öneryıldız / Türkiye*, B.No: 49939/99, 30.11.2004, para.93) ve yapılacak adil bir yargılama neticesinde failler hakkında caydırıcı cezalara hükmetme sorumluluğu bulunmaktadır (*M.Özel ve Diğerleri / Türkiye*, B.No: 14350/05, 17.11.2015; *Kaya / Türkiye*, B.No: 22535/93, para.94-97).

Soruşturmanın sürüncemede kalmaması için gereken adımlar hızla atılmalı, deliller hızla toplanmalı ve muhafaza edilmelidir. Soruşturmanın sürüncemeye bırakılması delillerin bozulmasına neden olacak ve soruşturma makamlarının iyi niyeti açısından ciddi kuşku yaratacak, şikayetçilerin bir kez daha mağdur olmasına neden olacak (*M.B. / Romanya*, B.No: 49382/06, 03.11. 2011, para.64) ayrıca var olduğu iddia edilen iç hukuk yolunun etkili olmadığını ispatlayacaktır (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu / Romanya*, B.No: [47848/08](#), 17.07.2014, para.148-49).

Soruşturmayı yürütenlerin soruşturulanlarla aralarında hiyerarşik veya mesleki ilişki olmaması, soruşturma sırasında ölümde/yaralanmalarda ve yıkımda doğrudan veya dolaylı olarak rolü olanların tamamının ayrıntılı ifadelerine başvurulması, delillerin tamamının muhafaza altına alınması, delil elde etme araçlarının doğru şekilde ehil kişilerce ilgili usule uygun olarak kullanılması, tüm delillerin toplanması gerekmektedir (*Avşar / Türkiye*, B.No: 25657/94, 10.07.2001, para.406; *Gül / Türkiye*, B.No: 22676/93, 14.12.2000; *Özkan ve Diğerleri / Türkiye*, B.No: 21689/93, 06.04.2004).

Kamu makamlarının sorumlu olduğu ölümler açısından yürütülecek yargılamalarda, kamu makamlarının sorumluluklarının tespit

edildiği ölümler açısından cezalandırılmaları temin edilmelidir (*Paul ve Audrey Edwards / Birleşik Krallık*, B.No: [46477/99](#), para. 69 ve 71 ve *Mastromatteo / İtalya*, B.No: [37703/97](#), para.89; *Nikolova ve Velichkova / Bulgaristan*, 20.12.2007, para.57).

Ulusal mahkemeler kişilerin yaşamlarına mal olmuş ve/veya yaşamlarını tehdit etmiş suçların cezasız kalmamasını temin etmekle yükümlüdürler. Bu yükümlülük hukuk devletine halkın inancının devam etmesinin bir gerekliliğidir (*Nencheva ve Diğerleri / Bulgaristan*, B.No: [48609/06](#), 18.06.2013, para.116).

Devletin ölüm olayı öncesinde mevcut olduğu bilinen riskleri önlemek için gereken önlemleri almaması (*A. ve Diğerleri/Türkiye*, B.No: [30015/96](#), 27.07.2004, para.44-45), keza ölüm sonrasında veya bir afet sonrasında gereken kurtarma işlemlerini zamanında gerçekleştirmemesi veya tedbirleri almaması hem cezai (*Özel ve Diğerleri / Türkiye*, para.189) hem de tazminat hukuku anlamında sorumluluk doğurur (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu / Romanya*, B.No: [47848/08](#), 17.07.2014, para.130).

Depremi neden olduğu yıkım, maddi ve manevi tazminat kapsamında devletin sorumluluğunda bulunmaktadır (Öneryıldız / Türkiye).

Keza ölenlerin yakınlarının deprem sonrasında hissettiği çaresizlik ve terk edilmişlik duygusunun, Sözleşme md. 3 kapsamında insanlık dışı muamele olarak değerlendirilmesi gerekir.

1999 depremi sonrasında mevzuatın yeterli açıklıkta olması ve bilim ve teknolojideki gelişmeler ışığında deprem öncesindeki planlama, denetim faaliyetleri açısından bu süreçte rol oynayan karar verici ve denetçilerin cezai sorumluluklarına yönelinmesi gereklidir.

Diğer yandan katılımcıların gözlemlerini sundukları bölümde belirtildiği üzere ölen kişilerin ölüm zamanı tutanakla tespit edilmemiş olmasına rağmen hemen hemen tamamının definden önce fotoğraflarının çekildiği ve bunların adliyede korunduğu nazara alındığında bu resimlerin ölüm zamanının tespitinde uzmanları tarafından gerçeğe yakın sonuçlara varılmasında işlevsel olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalıştayın devamı niteliğindeki çalıştayların nihai hedeflerinden birincisinin mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılarak ilgili meslek örgütlerinin karar süreçlerine ve uygulamaya katılımının sağlanması, meslek örgütlerinin afet öncesinde, sırasında ve sonrasında koordinasyonunu işler kılabilirler örgütlenme biçimi ve mekanizmalarının yaratılması olmalıdır.

4. GRUP : AFET MEVZUATI KENT PLANLAMASI VE İDARENİN SORUMLULUĞU

Katılımcılar

- Dr. Artuk Ardıçoğlu
- Av. Eralp Atabek
- Av. Özgür Erbaş
- Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu
- Prof. Dr. Metin Günday
- Av. Mehmet Horuş
- Arş. Gör. Av. Burkay Can Kara
- Dr. Emine Aslı Odman
- Doç. Dr. Dilşad Çiğdem Sever

Afet Mevzuatına İlişkin Genel Saptamalar:

Küresel iklim değişikliğinin de etkisiyle afet yönetimi, uluslararası düzeyde de önemli bir başlık haline gelmiş ve BM Risk Azaltma Ofisi Sendai Çerçevesi başta olmak üzere küresel düzeyde afet yönetiminde çeşitli ilke ve uygulamalarda ortaklaşma çabaları yoğunlaşmıştır. Alanın disiplinler arası olması, teknik bilgi gerektirmesi, ulusal düzeyde de birbirinden farklı yapıların koordineli çalışmasının gerekliliği gibi unsurlar nedeniyle afet yönetimi kendine özgü bazı niteliklerle tanımlanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de 1940’lardan itibaren konuyla ilgili çok sayıda yasa çıkarılmış olmasına rağmen mevzuatın dağınıklığı ve kopukluğu nedeniyle bütüncül bir yaklaşıma uygun olmaması, planlar yapılırken özgül koşulların gözetilmemesi, planların çeşitli nedenlerle uygulamaya geçiril(e)memesi gibi sorunlar nedeniyle hem mevzuatın, hem uygulamanın yetersizliği 6 Şubat tarihinden bu yana can yakıcı biçimde karşımıza yeniden çıkmıştır.

İlk olarak 2014 yılında, son olarak 2022 yılında Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ve Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP-2022) hazırlanmışsa da başta deprem olmak üzere afet riskinin yüksek olduğu ülkemizde dirençli kentleşme konusunda yeterli yol alınamamıştır. Bu planlar hazırlanırken yurtdışı örneklerden çeviriler yapılmış; sosyolojik ve yapısal unsurlar (örneğin askerin müdahaledeki rolü) yeterince dikkate alınmamış ve kâğıt üstünde kalmıştır. Hazırlıklar yeterli

olmadığı için yaşanan kriz anında idari yapı kilitlenmiş; 7269 sayılı Kanunda özel yetkileri bulunan valiler dahil olmak üzere idareler müdahalede pasif kalmış, merkezi idareden emir beklenmiştir. TAMP'ta yerel yönetimlerin dışlanması, iletişim konusunda destek mekanizmalarının öngörülmemesi, kurumların kendiliğinden hareket etmesini sağlayacak organizasyon ve koordinasyon yapısının yeterince oluşturulmaması gibi sorunlar deprem sonrası krizin ve zararın büyümesine yol açmıştır.

Etkili bir mevzuat uygulaması için hem yurttaşların hem idarecilerin bilgi ve farkındalığının artırılması gerekmektedir. Bu açıdan, afet risk azaltma süreçlerinde toplumsal katılımın sağlanması ve olabildiğince katılımcı yapıların kurulması son derece önemlidir.

Son yıllarda katılımcı yapıların azalması ve merkezîyetçiliğin artması eğilimi afete dirençlilik konusunda da varlığını göstermiştir. Barınma hakkının gözetilmemesi ve yeterli sosyal konut projelerinin yapılmaması, kenttin kamusal alanlarının özelleştirilmesine yönelik yaklaşım, rezerv alanların azalması, sahil dolgusu alanların amaç dışı kullanılması, çevresel etki değerlendirmesi süreçlerinin etkili işletilmemesi, kapsamlı imar afları gibi sorunların içice geçmesiyle kentler daha da kırılgan hale getirildi. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nı odak alan merkezîyetçi bir yapı oluşturulurken diğer yandan riskli alan belirlemeleri güvenlikçi bir yaklaşımdan öteye geçemedi.

Yukarıda belirtildiği gibi, Türkiye'nin afet konusunda yasa yapma pratiği eski tarihlere uzanmakla birlikte, şu anda mevzuat dağınık bir görünüme sahiptir ve hem içeriğe hem uygulamaya ilişkin önemli sorunlar bulunmaktadır. Afet mevzuatının dağınıklığı nedeniyle çalıştayda mevzuatın tamamı detaylı bir şekilde ele alınamamışsa da afet mevzuatı temelde üç ana başlık altında ele alınabilir:

- a. Afet yönetiminde yetkili teşkilat ve koordinasyon konusunu düzenleyen normlar: 2009 yılında AFAD'ın kurulması ve sonrasında yeniden düzenlenmesiyle afet yönetiminde bir idari yapının ön plana çıkması ve koordinasyon görevini üstlenmesi hedeflenmiştir. AFAD, 2018 sonrasında CBK ile yeniden düzenlenmiştir. AFAD dışında, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı teşkilatı ile ilgili normlar (4 sayılı CBK), Sivil Savunma Kanunu vb. Bu normlarda teşkilat kurulmasının yanı sıra afet risk azaltma konusunda görev ve yetkiler düzenlenmiştir. Afet Sigortaları Kanunu da bu kapsamda görülebilecektir.

- b. *Yapı Üretim Süreçlerine ilişkin Mevzuat:* Afetlerdeki zararın önlenmesinde önemli unsulardan biri de yapı üretim süreçlerinde dirençliliğin sağlanmasıdır. Bu konuda Belediye Kanunu, İmar Kanunu, Yapı Denetimi Hakkında Kanun, Deprem Bina Yönetmeliği, Mekânsal Planlama Yönetmeliği gibi çok sayıda norm bulunmaktadır. Yine yapı üretim süreçlerine ilişkin olarak afete dirençli olmayan riskli yapıların dönüşümünü düzenleyen 2012 yılında kabul edilen 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve elbette bu kanunların uygulanmasını etkisizleştiren imar afları bu kapsamdadır.
- c. *Afet Sonrasına İlişkin Hizmetlerle İlgili Mevzuat:* Bu konudaki en önemli ve kapsamlı kanun 1959 tarihli 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'dur. Bunun dışında; atık yönetimine ilişkin olan Atık Yönetimi Yönetmeliği, Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik, Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği bu kapsamda sayılabilir. Yine yeniden imar ve konut üretimiyle ilgili olarak Toplu Konut Kanunu, afet sonrası hizmetlere ilişkin Sosyal Hizmetler Kanunu gibi kanunlar da bu kapsamda sayılabilecektir.

Afet mevzuatı bu haliyle dağınık olmanın ötesinde afet risk ve kriz yönetimi açısından yetersiz kalmaktadır. Afetlerle ilgili gözetilmesi gereken ilkeler bütüncül bir şekilde düzenlenmediği gibi mevzuat, ilkel olarak kamucu bir perspektifle altı doldurulmamış bir yasalar demetidir. Başta 6360 sayılı Kanun uygulaması olmak üzere, mevzuatın temel yaklaşımı sermaye lehine rant odaklıdır. Afet mevzuatı devletin hüküm ve tasarrufu altındaki alanlar ile kamusal alanların piyasaya açılmasının önünü açmıştır. Mevzuat, devletin pozitif yükümlülüklerini ön plana çıkaran, kamucu bir bakışla, yaşam ve barınma hakkını temel alan bir yaklaşımla yeniden ele alınmalıdır.

Özellikle imar hukuku açısından planlama, farklı ölçeklerde ve bütüncül biçimde gerçekleştirilememiştir. Bölgesel ölçekte planlama yapılamaması nedeniyle sanayi ve atıkların belirli bölgelerde birikmesi, siyasi saiklerin ve popülist politikaların kamucu ihtiyaçların önüne geçmesi, kamu binalarının bile güvenli olmaması gibi sorunlar ilk bakışta dikkat çeken sorunlardır. Deprem haritalama sisteminde 2018 yılında değişiklik yapılmasına karşın buna uygun bir altyapı ve hazırlık olmaması, ivme değerlerine dair belirlemelerin yetersizliği gibi

etkenlerle mevzuata uygun yerler de yıkılmıştır ve bu nedenle idarenin sorumluluğu açısından bir paradigma değişikliğine ihtiyaç bulunmaktadır.

Afetler, hem mevzuat hem de politika geliştirilirken sadece mekânsal yıkım ve insan can kaybı üzerinden değerlendirilmekte, bunun sonucunda zincirleme hak ihlalleri oluşmaktadır. Oysa afetlerin insani, ekonomik, çevresel yaygın etkileri olan olaylar olarak çok boyutlu biçimde ele alınması gerekmektedir. Kırılgan sosyal koşullar nedeniyle mülksüzleştirme, eko kırım, çocuk hakları, engelli hakları, mülteciler açısından mevcut sorunların görünür kılınması gerekmektedir.

Planlı kentleşme ve güvenli yapılaşmanın sağlanabilmesi yoksulluk gibi sosyal koşullarla birlikte değerlendirilmeli, idarelerin sosyal konut üretme yükümlülüğünün mevzuat içinde kapsamlı biçimde düzenlenmelidir. Afet sonrası geçici yapılaşmanın alanlarının koşulları mevzuatta tanımlanmalıdır. Kamu yararını tesis etmek ve kentlerin depremin dirençli hale gelmesi için kamu hizmeti odaklı arsa üretme kapasitesinin geliştirilmesi için mevzuatın geliştirilmesi gereklidir.

Afet Yönetiminin Teşkilatlanmasına İlişkin Sorunlar: Katılımcılık ve Uzmanlık

Afet yönetiminin kendine özgü nitelikleri nedeniyle afet teşkilatlanması -özellikle krize müdahalede- etkili koordinasyon, çok aktörlü yapının etkin ve hızlı hareket kabiliyeti olması gibi belli koşulları karşılamalıdır. 2009 yılında AFAD'a belli yetkiler verilmişse de 2018 ve 2020 yıllarında Yüksek Kurul, Koordinasyon Kurulu ve Danışma Kurulu gibi kurullar kaldırılmış, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir yapı olan AFAD 2017 değişikliklerinden sonra daha da merkeze bağlı bir konuma gelmiştir. Üst kademe yöneticilerinin liyakat koşullarına ilişkin düzenlemelerdeki değişiklikler AFAD gibi çok disiplinli ve teknik uzmanlık gerektiren bir kurumun yetkinliği bakımından da soru işaretlerini beraberinde getirmiştir.

Afet risk ve kriz yönetiminde karşılaşılan birinci sorun merkezi ve yerel yönetimler arasında koordinasyonun yeterli olmaması, hatta özellikle bundan kaçınılması olmuştur.

Afet anında bilgiye erişimin özel önemi bakımından halkın bilgilendirilmesi ve iletişimin sağlanabilmesi konusunda da idareler yetersiz kalmıştır. Katılımcı ve şeffaf yapılar olmaması nedeniyle öncesi esnası

ve sonrasında vatandaşların idarenin yükümlülükleri ile kendi haklarına dair bilgiye erişememesi, AFAD'ın koordinasyon sağlayabilecek karma kurullarının kaldırılması nedeniyle katılımcı ve eşgüdümlü işleyişin aksaması, topluluk bazlı-mekânsal afet yönetiminin olmaması gibi sorunlar etkili müdahalenin önünde engel olmuştur.

Örgütlenme ve koordinasyon açısından, AFAD'ın ayrı bir tüzel kişiliği olması, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının ve akademisyenler gibi teknik uzmanların katılımını sağlayabilecek bir yapı kurulması, kriz anlarında ayrı ve etkili bir yapılanmayı sağlayacak altyapı sağlanması, topluluk bazlı-mekânsal afet yönetimi altyapısı oluşturulması, yasa ve yetkilerin keyfi kullanılmasının önleyecek yaptırım mekanizmasının tanımlanması, yetkinin demokratik ve adil kullanılmasını temin için katılımcı ve kamu denetim mekanizmalarının kurulması gibi gereklilikler ön plana çıkmıştır.

Sadece AFAD örgütlenmesi değil, yapı denetiminin denetlenmesi ve yapılandırılması sürecinden TMMOB gibi kurumların dışlanması ve buralarda da etkililiği sağlayacak güvencelerin mümkün kılacak yapılar oluşturulması gerekir. Afete müdahale ve kriz yönetimine dair kurumların ani ve etkili müdahalesi takdir yetkisine bırakılmaksızın ve yapılmaması halinde yaptırımı da tanımlanmalıdır.

Afetin ardından idarelerin hızla konut inşa süreçlerine başlaması ve kentin bir sistem olarak bütünlüklü değerlendirilmemesi gibi sorunlar da kriz sonrası yönetimde sorunlara yol açmıştır. Bu süreçlerin mevzuatta yeterince tanımlanması ve kötüye kullanımların engellenmesi gerekir.

Yapı Denetimi Mevzuatı ve Uygulamasına İlişkin Sorunlar

1999 depreminde önemli bir gündem maddesi de yapı üretim süreçlerinin daha etkili olması için inşaat sırasında İmar Kanunu'na göre fenni mesulün yaptığı denetimin daha etkili hale getirilmesi olmuştu. Bu amaçla çıkarılan ve Anayasa Mahkemesince iptal edilen KHK'nın ardından 2001 yılında hala yürürlükte olan Yapı Denetimi hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu sistemde denetimler yapı denetim şirketleri ve özel laboratuvarlar aracılığıyla yapılmaktadır. Yapı denetiminin hem mevzuat hem uygulama açısından bazı sorunlar nedeniyle yetersiz kaldığı yıllardır ifade edilmektedir.

Bir kolluk yetkisi içeren yapı denetimi şirketlere bırakılmışsa da bu durum, ilgili idarelerin sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır.

Yapı denetim şirketlerinin tamamen yapı sahibi tarafından seçilmesi uygulamasına son verilmişse de yapısal sorunlar varlığını korumaktadır. Yapıyı denetleyecek kişilerin yetkinlik belgesine sahip olması, ücretin idarenin sahibi olduğu bir hesap üzerinden verilmesi, yapı denetim şirketlerinin etkili biçimde denetlenmesi için meslek odalarını ve sivil toplumu da içeren katılımcı bir yapı oluşturulması ve bu şirketlerin sorumluluklarının genişletilmesi, buna paralel olarak denetim bedel oranlarının yeniden artırılması gibi ihtiyaçlar dile getirilmiştir. Uygulamadaki sorunların önemli kaynağı yapı denetiminin kamucu olmaması, inşaat sektörünün çıkarları gözetilmesidir. Yapı denetiminin kolluk faaliyeti olarak olabildiğince kamu eliyle de verilmesi, planlama, inşa, proje aşamalarından meslek örgütlerinin çıkarılması uygulamasının sonlandırılması, kamu yapılarının (yollar, trafolar, elektrik şebekesi, haberleşme altyapısı vb.) yapı denetimine tabi olmamasına dair hükümlerin mevzuattan çıkarılması gerekmektedir. Yapı denetiminin iskân aşamasından sonra periyodik olarak devam etmesinin yerel yönetimler eliyle sağlanması da önemli bir ihtiyaçtır.

Kentsel Dönüşüm ve İmar Afları

Türkiye’de kentsel dönüşüm, sağlık bir çevrede yaşama başta olmak üzere hakların gerçekleşmesi ve dirençli kentler oluşturulması bakımından önemli bir ihtiyaç olarak uzun zamandır dile getirilmektedir. Ancak kentsel dönüşümün sadece afet gerekçesiyle inşaat üzerinden konuşulmaması, hak temelli bir yaklaşımla yürütülmesi gerekir. 2012 yılında kabul edilen 6306 sayılı Kanun, kentsel dönüşümden çok “rantsal” dönüşüme yol açmıştır. Afete çare olarak sunulan kentsel dönüşüm uygulamalarında barınma, sağlık ve eğitim hakkı da gözetilmeli, toplumsal dışlama ve kentsel mutenalaştırma gibi risklerin dikkate alınmalıdır. Kültür varlıklarına ilişkin mevzuatın farklı düzenlemeleri arasında eşgüdüm ve kurumlar arasında koordinasyon sağlanmalıdır.

Türkiye’de çok sayıda imar affı çıkarılmışsa da sayısal olarak en büyük imar affı 2018 yılında 7143 sayılı Kanun’la İmar Kanunu’na eklenen geçici 16. Madde ile kabul edilen imar barışıdır. İmar barışı uyarınca “afet risklerine hazırlık kapsamında” ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapılar kayıt bedeli karşılığında yapı sahibinin beyanına göre kayıt altına alınmıştır. Yapı Kayıt Belgesi, yapının yeniden yapılmasına veya kentsel dönüşüm uygulamasına kadar geçerli olan bir belgedir. Bu şekilde ruhsatsız veya ruhsata aykırı olduğu bilinen

yapılara toplam 7.085.969 yapı kayıt belgesi verilmiştir. Bu yapıların kayıt altına alınması ve yapı denetim süreçlerinden geçmemiş olma ihtimali veya sonradan standartlara aykırı hale gelme riski karşısında bu yapıların bir an önce afet riskleri ve inşaat türüne göre önceliklendirme yapılarak riskli yapı değerlendirmesine tabi tutulması gerekmektedir. Yapı kayıt belgesinin varlığı idarenin denetim ve yaptırım uygulama yetkisini ortadan kaldırmamaktadır.

Maddede yer alan “Yapının depreme dayanıklılığı hususu malikin sorumluluğundadır” hükmü de idarenin sorumluluğu bakımından tartışma konusu olmuştur. Söz konusu hüküm, idarenin sorumluluğu olmadığı gibi bir anlama gelmemekte malike bir yükümlülük yüklemekte ve bu yükümlülüğü yerine getirmemesi halinde sonuçlarına katlanacağına işaret etmektedir. Aksi şekilde, maddede bu tür bir ifade geçmemesine rağmen idarenin sorumlu olmadığı şeklinde bir yorum anayasaya açıkça aykırı olacaktır.

Afet Atığı Yönetimi

Afetler sonrasında oluşan atıklar uzun süreli çevresel tahribata yol açabilecek niteliktedir. 6 Şubat depremleri sonucunda 100 milyon tonu aşan bir yıkıntı atığı oluşmuştur ve bu sayının artması beklenmektedir. Afet (yıkım) atıklarına ilişkin mevzuat temel olarak Çevre Kanunu ile bu Kanun doğrultusunda çıkarılan yönetmeliklerdir. Çevre Kanunu’ndaki atıklara ilişkin hükümler esas olarak işletme ve tesislerin atıkları dikkate alınarak hazırlanmış ve denetim mercii olarak merkezi idare olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, afet sonucunda doğrudan idare tarafından alıcı ortamlar belirlenmekte, depolanmakta ve taşınmaktadır; bunun denetimi de son derece güçtür ve kamucu bir yaklaşımla denetim mekanizmaları oluşturulması gerekmektedir.

İl afet planlarında uygulanan senaryolar ve önerilerde afet atıklarına ilişkin bir planlama yapılmamıştır ve bu planlamanın tamamen afet sonrası yapıldığı anlaşılmaktadır. 2004 tarihli “Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği” uyarınca ilgili kurumların katılımıyla bir kriz merkezi kurulacağı öngörülmüştür. Bununla birlikte hem planlama hem uygulama konusunda düzenlemeler yetersizdir ve geri dönülmesi mümkün olmayan zararlara yol açabilecek böyle bir konuda katılımcı, şeffaf, bilimsel standartları gözetebilecek bir yapı kurulması son derece önemlidir. Bu bağlamda, afet atığı yöne-

timinin mevzuatta yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu konuda ilkelerin belirlenmesi ve katılımcı gerekçeli karar süreçleri yargısal denetimin etkililiği bakımından da gereklidir.

Afetler ve Sağlık Kamu Hizmeti

Deprem ertesinde arama kurtarma faaliyetleriyle koordineli bir sağlık kamu hizmeti örgütlenmesi can kayıplarının azaltılması bakımından hayati öneme sahiptir. Buna karşılık, Hatay örneğinde olduğu gibi hastane binalarının depreme dayanıklı olmaması, elektrik sistemlerinin zarar görmesi gibi sorunlar yaşanmış ve sağlık hizmetlerinde önemli aksamalar oluşmuş, teçhizat eksikliği sorunu da yaşanmıştır. İl afet planlarında ihtiyaç olabilecek teçhizat ve olası çözüm yollarının önceden planlanması ve afet yönetiminde sağlık idarelerinin de etkili biçimde ve erken devreye girmesi gereklidir.

Afet mevzuatı halk sağlığı açısından sorunlu olup sağlık hizmetinin afet anında nitelikli ve erişilebilir olması için bütünlüklü sağlık hizmet altyapısı kurulması ve diğer mevzuatla ilişkinin kurulması, koordinasyon birimlerinin katılımcı olarak oluşturulması gerekir.

Dava Süreçleri ve Bundan Sonrasına Yönelik İyileştirmeler Konusunda TBB tarafından Sunulabilecek Katkılar

Deprem sonrasında TBB bölgeye gitmiş hem meslektaşların ihtiyaçları hem de delillerle ilgili olarak çeşitli faaliyetler yürütmüş; deprem rehberini kısa sürede güncellemiş, enkaz haritalandırma işlemleri için uygulama geliştirilmiştir. Depremle bağlantılı davaların sayıca çok olacağı ve uzun süreceği düşünüldüğünde, TBB'nin orta ve uzun vadede başka işlevleri önemli katkılar sağlayabilecektir. Bunlar hukukçuların açacağı davalara yönelik destek faaliyetleri ile bundan sonraki iyileştirmeler için mevzuat ve politika önerileri geliştirilmesi şeklinde iki başlık altında toplanabilir. Tüm bu katkıların interdisipliner niteliği nedeniyle TMMOB ve TTB gibi meslek kuruluşları ile dayanışmanın önemine dikkat çekildi.

Davalar ve bu davalara TBB'nin katkısının ne olabileceği konuşulurken (a) ilgili kişiler hakkında açılacak ceza davaları, (b) yüklenici ve idarenin mali sorumluluğu, (c) enkaz kaldırma ve yeniden yapılaşma süreçlerine ilişkin davalar üzerinde durulmuştur. Yıkılan kamu kurumlarına ceza ve iş kazası davalarının takip edilmesi gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır.

Özellikle kamu görevlileriyle ilgili soruşturma izni verilmemesi ve cezasızlık döngüsünün kırılabilmesi adına itirazlar açısından delillendirme/belgelendirme konusunda ortaklaşmanın önemine vurgu yapıldı. Soruşturma izni verilmemesi haline karşı TBB kampanya veya benzeri faaliyetler yürütülebileceği belirtildi.

Mali sorumluluk davalarında TBB'nin avukatlar için eğitimler düzenlemeye devam etmesinin ve bu davalarda olayın özgül koşulları olmasa da yapısal sorunlara işaret edecek raporlar hazırlanmasının davaları güçlendireceği konuşulmuştur. Bunun özellikle avukatların ihtiyaç duyacağı teknik bilgileri içeren raporlar ve bu verilerin davalarda nasıl kullanılması gerektiğine ilişkin bir tür kılavuzun faydalı olacağına işaret edildi. Bununla birlikte, her davanın özgül koşullarının değerlendirilmesi gerekeceğinden örnek dava dilekçesi gibi uygulamaların davalara zarar verebileceği, o yüzden daha çok rehber gibi metinlerin hazırlanmasına devam edilmesi gerektiği vurgulandı. Bu kapsamda, deprem rehberi 126 sayılı CBK, hak sahipliği, borçlandırma gibi konuları da içerecek şekilde güncellenebileceği gibi, davalara özgül rehberler de hazırlanabilecektir.

Afet atıklarıyla ilgili olarak hem bilgi edinme araçlarının zorlanması hem de pazarlık veya doğrudan temin gibi yöntemlerle uygulanan enkaz kaldırma ve atık depolama süreçleri hakkında idari davalar ve müdahalenin menî davalarında TBB'nin yol gösterici ve öncü olabileceği değerlendirildi. Yine tarım arazilerinin ve ekili alanların afet sonrasında korunmasına ilişkin süreçler, yargı kararlarının uygulanmaması nedeniyle yapılacak başvurular da gündem maddelerinden biri oldu.

İdari davaların dışında ceza soruşturması için delillerin elde edilmesinde alternatif delillendirmeler ve il koordinasyon kurulları ve diğer aşamalardaki sorumluların soruşturmaya dahil edilmeleri için çaba harcanabilir.

Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi Yönetmeliği (2013) valiliklere ve belediyelere sorumluluk yüklüyor. Önümüzdeki dönemde sanayinin yoğun olduğu bölgede deprem bekleniyor ve bunun için önlem alınması gereği gündeme getirilmelidir. İlgili yönetmelik de çeviri ile hazırlanmış kapsamlı bir düzenleme olmasına karşın uygulaması özellikle deprem bağlantılı olarak senaryo belgelerinin hazırlanması, katılımcı olarak güncellenmesi vb. gereklidir.

Türkiye'nin afet geçmişi dikkate alınarak bu alandaki daha önceki kazanımların incelenmesi ve belgelenmesi de faydalı olabilecektir. Kiracı depremzedelerin haklarına dair düzce kiracı depremzedeler kooperatifinin kazanımları, Van Bayram Oteli davasına ilişkin iş sağlığı ve güvenliği dava silsilesinin bilgisinin ortaklaştırılmasına bakılabilir. Gaziosmanpaşa, 6306'nın rant amaçlı kullanılmasına ilişkin davanın emsal olarak kullanılması söz konusu olabilir.

AFETE TOPLUMSAL MÜDAHALE VE HUKUK ÇALIŞTAYI – II (17 HAZİRAN 2023)

Katılanlar:

- Hüseyin Alan - TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası'nı Temsilen, Başkan,
- Av. Eralp Atabek - TBB Çevre ve Kent Komisyonu Yürütme Kurulu Üyesi,
- Doç. Dr. Yener Atasever - TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Ankara Şubesi'ni Temsilen, Yönetim Kurulu Üyesi,
- Prof. Dr. Vedat Bulut - Türk Tabipler Birliği'ni Temsilen, Genel Sekreter,
- Av. Dr. Serkan Cengiz - TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi,
- Av. Hasan Fehmi Demir - TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi,
- Av. Sevil Ceylan Erkat - TBB TÜBAKOM Yürütme Kurulu Üyesi,
- Prof. Dr. Melek Göregenli - TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi,
- Av. Mehmet Horuş - TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Yürütme Kurulu Üyesi,
- Av. Fikret İlkiz - TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi,
- Av. Gülendamar Şan Karabulutlar - TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi,
- Prof. Dr. Nilgün Okay - İstanbul Teknik Üniversitesi Jeoloji Fakültesi,
- Şule Nur Orhan - Klinik Psikolog
- Muteber Osmanpaşaoğlu - TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi'ni Temsilen,
- Av. Dr. M. Rıza Türmen - TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi,
- Ömer Dursun Üstün - TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi'ni Temsilen, Şube Sekreteri,
- Av. Barış Yavuz - TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi,

Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi tarafından düzenlenen “**Afete Toplumsal Müdahale ve Hukuk Çalıştayı**”nın ilki 13 Nisan 2023 tarihinde Türkiye Barolar Birliği’nde, afet bölgesinde yer alan baroların görevlendirmesi ile katılan avukatlar, farklı disiplinlere mensup ve kendi alanlarında uzman akademisyen ve bilim insanları ile İnsan Hakları Merkezi ve Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu üyelerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

“*Afete Toplumsal Müdahale ve Dayanışma, Afet Yönetimi ve Psikolojik Destek, Cezai Sorumluluk ve Afet, Afet Mevzuatı Kent Planlaması ve İdarenin Sorumluluğu*” konu başlıklarında dört ayrı yuvarlak masa oluşturularak ülkemizde gerçekleşen afetlerin nedenleri, yarattığı yıkımlar ve telafisi imkânsız insan kaybı ve çevresel sorunlar ele alınarak afet öncesi, afet anı ve sonrasına ilişkin alınacak önlemler ve gerçekleştirilecek hukuki girişimlerin neler olabileceği tartışılarak yazılı raporlara dönüştürülmüştür.

Çalıştayda afetler sürecinde farklı disiplinlere ait kurumların, üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, demokratik kitle örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının bütüncül bir yaklaşımla birlikte çalışmalarını sağlayacak afet öncesi, anı ve sonrasının planlanması ve toplumun en az kayıp ve hasar ile doğal ve insan eliyle yaratılan afetleri atlatabilmesinin yolunun afet olgusunun ülke gündeminden çıkartılmadan somut projeler ile kalıcı bir örgütlenmenin gerekliliği üzerinde özellikle durulmuştur.

Bu örgütlenme sürecinin her kurum ve uzmanlık alanı açısından gerektirdiği hazırlıklar ve nihai olarak oluşturulması hedeflenen bütünlük bir örgütlenme yöntem ve modelinin yaşama geçirilebilmesi bakımından TBB İnsan Hakları Merkezi’nin çağrısı ile 17 Haziran 2023 tarihinde Türkiye Barolar Birliği’nde ikinci çalıştay toplanmıştır. Çalıştay’da şu görüş ve öneriler paylaşılmıştır:

- 1) Afet kavramından sadece doğal afetler anlaşılmalı, salgın hastalıklar, insan eliyle yaratılan (teknolojik, çevresel vs.) afetler de mutlaka bu kapsamda değerlendirilip gözetilerek toplumsal savunma ilkeleri bu şekilde oluşturulmalıdır.
- 2) Ülkemizde afetlerin risk ve sonuçlarına ilişkin kamusal ve toplumsal örgütlenme son derece yetersizdir. Yerel idarelerin afete karşı örgütlülüğü neredeyse yok mesabesindedir. Bu tespit, maalesef her afet sonrası kaybettiğimiz canlar ve uğradığımız maddi kayıplarla kanıtlanmıştır. Ülkemizin neredeyse ayrımsız olarak tümüyle afet riski altında olduğu bilinen bir gerçek-

tir. Bu sebeple vakit geçirmeksizin bir afet bakanlığı kurulmalı, kamusal ve toplumsal örgütlenme ayrı ayrı ele alınarak eşgüdüm mekanizmaları oluşturulmalıdır.

- 3) Bakanlık düzeyinde temsil edilen kültür ve çevre gibi temel alanların rantla ilgili alanlarla birleştirilmiş olduğu nazara alındığında, afete ilişkin oluşturulacak bakanlığın da mücadele edilen kurumlara bir yenisini daha eklemekten öte bir işe yaramayacağına ilişkin endişeler de dile getirilmiştir. Esas olarak afete uğrama olasılığı yüksek bölgelerin bilinmesine ve afet öncesi alınması gereken önlemlere ilişkin onlarca rapor bulunmasına karşın pratikte sürekli olarak olumsuz sonuçlarla karşılaşılması, dile getirilen endişelerin olgusal dayanağı olarak öne sürülmüştür.
- 4) Afetlerin sarsıcı sonuçları sadece gerçekleştiği anla sınırlı değildir. Felaket, sonrasında da salgın hastalık, ekonomik/sosyal, psikolojik boyutuyla onlarca yıl etkisini devam ettirmektedir. Yeniden inşa süreçleri merkezi olmaktan çıkarılarak **gerçek** demokratik katılımı gerçekleştirilmeli, afete uğrayanlara bölge kültürü de nazara alınarak psikolojik ve hukuki destek sunulmalı, yaşayabilmek için en temel biyolojik ihtiyaçların hemen ardından gelmesi zorunlu olan kaybedilmiş güven duygusu, afet bölgesinde yaşayan insanlara yeniden kazandırılmalıdır.
- 5) Mevcut mevzuatın dahi bihakkın uygulanmadığı bir ortamda mevzuatın ülkenin risk durumuna uygun ve güncel şekilde yeniden ele alınması önerisi gerçekçi görünmese dahi bu konuda mutlaka öneriler paketi oluşturulmalı, birikimler toplumsallaştırılmalı ve sonuçlar ısrarla takip edilmelidir.
- 6) Esasen genel ve en önemli hukuki sorunu oluşturan **cezasızlık**, afetler bakımından da aynı şekilde başta gelen sorunlardandır. Vatandaşlar adına davalar açılması dahil olmak üzere, cezasızlık sonucunu önleyecek etkili bir hukuki örgütlenme hayata geçirilmelidir.
- 7) 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli büyük depremin de açıkça ortaya koyduğu üzere, sağlık, hukuk, mühendislik gibi birçok meslek grubundan gönüllülerin daha ilk günden bölgeye ulaşmalarına rağmen, koordinasyon eksikliği sebebiyle potansiyellerinin çok altında yarar sağlayabildikleri bir gerçektir. Ancak bu olumsuz durumun tek nedeni eşgüdüm problemi değildir. Örnek verilmesi gerekirse, bölgede görev yapan hekimlerin burada geçirdikleri süreler Sağlık Bakanlığı

ğı tarafından yıllık izinlerinden tenkis edilmiş, yıllık iznini bu şekilde kullanan hekimlerin izin süreleri kalmadığından tekrar bölgeye dönememişler, sundukları hizmetler sürdürülebilir olmamıştır. Keza bölgedeki en önemli sorunlardan olan kimliklendirme çalışmalarında asli işlevi bulunan Adli Tıp Uzmanlarının gönüllü çalışma talepleri üniversite, YÖK ve Adli Tıp Kurumu'ndan döngüsel bir izin prosedürüne bağlanarak sonuçsuz bırakılmıştır. Bu ve daha sayılabilecek birçok benzeri gerçekler karşısında, demokratik kitle örgütlerinin kamuya destek sunabilecek imkanları da yaratacak bağımsız bir kurumsallaşmaya gitmesi zorunluluğu mevcuttur.

- 8) Afetten zarar gören kadın, çocuk, engelli, göçmen gibi dezavantajlı grupların mağduriyetlerinin çok boyutluluğu gözetilerek afette ve afet sonrasında konumlarına uygun olarak çözüm üretebilecek örgütsel alt yapı mutlaka sağlanmalı, afetle mücadelede bütünleşik yapıya sendikalar, STK'lar, Belediyeler, Kent Konseyleri vs. gibi kurumlar da katılarak hizmet kapsamı genişletilmelidir.
- 9) Afet öncesi, anı ve sonrasında eşgüdümle hareket edilebilmesi, örgütlenmenin aşağıdan yukarıya, diğer bir anlatımla mahallelerden ilçelere, illere ve giderek tüm ülkeyi kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Koordinasyonun başarılı ve sürdürülebilir olması, belirtilen kurumların temsilcilerinden oluşmakla birlikte bağımsız bir merkezinin oluşturulmasına bağlıdır. Bu doğrultuda afete toplumsal müdahale amacıyla oluşturulacak güç birliğine katılacak kurumların, bütünleşik hareketin ilkelerini saptayan bir "ilkesel hareket protokolü"nü imzalamaları uygun olacaktır.
- 10) Girişimin başarısı, gerçekçi ve sürdürülebilir hedeflerin ortaya konularak yerelden başlatılması ile doğru orantılı olacaktır. Bu amaçla başlangıç olarak bir pilot bölge seçilerek çalışmaya buradan başlanmalıdır. Başarılı bir çalışma yaratılması, örnek teşkil eden yönüyle çalışmanın kapsamının genişletilebilmesine olanak sağlayacaktır.
- 11) Bu çalışmada değinilen ve tespit edilen konu ve sonuçların da ortaya koyduğu üzere, afetin kendisi bizatihi bir siyasal alandır. Dolayısıyla afete karşı toplumsal müdahale ve mücadelenin siyasi sorumluluk gerektirdiği gerçeği de daima göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Bir fikri takiple ardışık şekilde gerçekleştirilen çalıştaylar sonucunda, afete toplumsal müdahale kapsamında,

- başlangıçta meslek örgütleri fakat daha sonra yerel yönetimler ve diğer STK'ların katılımı ile genişleyen,
- merkezin eşgüdümü ile yerelden genele, aşağıdan örgütlenen bir yöntemle,
- hareket tarzının ilkelerinin belirlendiği, kolektif çalışmanın güven ve moralitesini sağlayacak bir "politika belgesi"ne dayalı,
- çokluğu ve bilimselliği esas alan,
- bölgelerarası coğrafi, sosyal ve ekonomik farklılıkları dikkate alan,
- kadın, çocuk, engelli, göçmen gibi afet anında çoklu mağduriyete maruz kalan toplumun dezavantajlı kesimlerini gözetin,
- afet öncesi risk önleme, afet anı ve sonrasında ise müdahale, sağaltım ve yeniden inşa işlevi görecektir,
- edinilen bilgi ve pratiğe ilişkin birikimi toplumsallaştıracak,
- kurumların oluşturduğu bağımsız bir merkeze sahip bütünlük bir afetle mücadele koordinasyonunun oluşturulması,
- bu koordinasyonun başlangıçta bir pilot bölge seçilerek yerelden başlatılması,
- iki aşamalı bir süreç öngörülerek, birinci aşamada ulaşılan sonuçların ilgili kurum takdirlerine sunularak, benimseyenlerle bir büyük kongre gerçekleştirilmesi,
- ikinci aşamada, yerel odalar ve barolara destek sunularak koordinasyon sağlanması, yetkinin yerele devredilmesi,
- çok disiplinli bir şekilde veri toplama ağı oluşturulması,
- afetin doğal değil, sosyo-ekonomik/kültürel bir sonuç olduğu gerçeğinin eğitim çalışmaları ile toplumla paylaşılması,
- bütün bu hususların ivedi olarak yerine getirilmesi,

benimsenmiştir.

